

DE LICHTE VOORDE

periodiek van de
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

No. 56
april 2008
ISSN: 0927-6688

De *Lichte voorde* is een halfjaarlijkse uitgave van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde. De vereniging stelt zich ten doel het onderzoek naar de geschiedenis van de voormalige gemeente Lichtenvoorde in de breedste zin van het woord te stimuleren en te bevorderen.

Redactie: Frits van Lochem, Frans Bonnes en Henk Hanselman
Tekstcorrectie: Antoon Driessen en Nic Adema
Vormgeving: Henk Hanselman en Benny Lammers
Druk: McWinDo's print- en copyservice, Lichtenvoorde

Bij de afbeelding op de voorkant:

Ansichtkaart van het vroegere zwembad 't Meeken aan de Vragenderweg anno 1962.
In het artikel van Henny Bennink over de Biezenplas leest u er meer over.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoud nummer 56

	blz.
Frits van Lochem Voorwoord	2
Frits van Lochem Kiezen voor een monument	3
Gerhard Eppingbroek Bewoners van de huizen aan de Rapenburgsestraat	7
Nic Adema Tussen de regels lezen	20
Henny Bennink De oorsprong van de Biezenplas	25
Frans Bonnes Fluitjesholt	41
Herman Meekes Het St. Bonifaciusziekenhuis in Lichtenvoorde 1921 – 1984	43
Godfried Nijs Archelogie in Lichtenvoorde Opgraving Korte Rapenburgsestraat 5	47
B. J. A. Marijnusse † Antoniuschool in Lieveelde tijdens de Tweede Wereldoorlog	48
Frits van Lochem Straatbeelden van toen en nu	50
Henny Bennink Lezing over het weer door de eeuwen heen en een expositie over de cycloon van 1927	53
Redactie Verenigingsnieuws	63
Gerhard Eppingbroek Zoekplaatje	64

Voorwoord

Door Frits van Lochem
Redactie-coördinator

Thans ligt voor u de eerste periodiek van 2008, *de Lichte voorde* nummer 56, die wij u met genoegen aanbieden.

De tijd die de redactiecommissie heeft voor de samenstelling van het voorjaarsnummer is altijd korter dan voor het najaarsnummer, want dáár zit nog een deel van het voorjaar, de hele zomer en een deel van het najaar tussen. Voor het voorjaarsnummer zijn maar vier maanden beschikbaar.

Desondanks is het weer gelukt om u een maximaal gevulde periodiek aan te bieden met een gevarieerde inhoud.

Ook in dit nummer treft u artikelen of afbeeldingen aan, waarvan het onderwerp of wat daarvoor in de plaats is gekomen weer een duidelijke link heeft met actuele ontwikkelingen en dus nu weer volop in de belangstelling staan.

In dit verband noem ik bijvoorbeeld het artikel van Henny Bennink, over de Biezenplas en het vroegere zwembad 't Meeken. De toekomst van het tegenwoordige zwembad is nu een *hot item* en een belangrijk onderdeel van het te realiseren sportcomplex.

Het artikel van Herman Meekes gaat over het voormalige St. Bonifaciusziekenhuis.

De ontwikkeling van het voormalige ziekenhuisterrein is in volle gang.

Bij de straatbeelden is de laatste tram te zien in de Rapenburgsestraat, in 1953. Kort nadien ging de hele straat en ook de Markt op de schop. Voor de Markt betekende dat een ware metamorfose.

Ook nu weer wordt volop gewerkt aan de herinrichting van het centrum van Lichtenvoorde waarbij tegelijk de riolering wordt vernieuwd. De Markt komt ook dit jaar nog aan de beurt.

Verder ziet u het voormalige huize 'Silva' waar nu de Rabobank staat.

De Rabobank wil wel van dat kantoor af en nu wordt het pand overgenomen door de gemeente om als onderdeel van het gemeentehuis dienst te doen.

Hebt u als lezer ook interessante artikelen en/of oude foto's, laat het ons weten. We zullen graag bekijken of ze geschikt zijn voor publicatie.

Als u wilt reageren op één of meer artikelen van deze periodiek, kan dat zowel telefonisch, schriftelijk of via ons e-mailadres; zie hiervoor de laatste pagina.

Veel leesplezier!

P.S. Nieuwe leden zijn welkom, dus als u iemand weet geef het aan ons door voor een proefnummer.

Kiezen voor een monument

Door Frits van Lochem

Leslie Rietveld (geb. 11-10-1973) en Mellanie Dekkers (geb. 21-10-1977) wonen samen en zijn sedert april 2006 eigenaar van het pand Rentenierstraat 14. Ze hebben het gekocht van Mellanie's broer, Dennis Dekkers die het huis ongeveer vier jaar bewoonde en in die periode met name het interieur heeft opgeknapt. Mellanie is in Lichtenvoorde geboren, Leslie zijn wieg stond verder weg. Leslie en Mellanie hebben inmiddels de buitenkant gerestaureerd. Onder andere de kap van het hele pand is grondig onderhanden genomen. Zij hebben bewust gekozen voor een oud pand vanwege de karakteristieke sfeer. Het centrum is geen motief geweest. Het is echt de sfeer en de ouderdom van dit huis waarom zij deze knusse woning hebben gekocht. Het huis heeft onder andere lage deurkozijnen, hoge plafonds, een aparte eet- en woonkamer, tuindeuren naar de achtertuin, een romantische gasgaard en een erg mooi uitzicht op onder meer de Johanneskerk. Alles wat zij zoeken in een huis. Het huis is goed opgeknapt door broer Dennis, zodat zij alleen de zolder en het dak hoefden aan te pakken. Het huis had geen beschoten kap. Bij de kaprestauratie is wel dakbeschot en isolatie aangebracht, alsmede een vaste trap. Hiermee is de zolder ook een bruikbare ruimte geworden.

Het huis staat in het oudste deel van Lichtenvoorde, pal tegenover de Johanneskerk uit 1648. Immers daar is Lichtenvoorde ontstaan rond het ca. 1778 gesloopte kasteel dat vermoedelijk in oorsprong rond 1312 door Gijsbert van Bronckhorst werd gesticht. Nazaat Frederick van Bronckhorst liet in 1496 een kapel bij het kasteel bouwen op dezelfde plek waar nu de Johanneskerk staat. Het dubbel woonhuis Rentenierstraat nrs. 12 en 14 is nog niet zo oud, maar is wel gemeentelijk monument.

Het woonhuis Rentenierstraat 12-14 rond 1970. Foto: C. Pieters, collectie Vereniging voor Oudheidkunde

Uit de redengevende beschrijving, in 1994 opgesteld door het Gelders Genootschap, laten wij enkele passages volgen:

'Dit markante dubbele woonhuis is gesitueerd in een bocht van de Rentenierstraat, op de hoek van deze straat en de Krabbenplas.'

'Op een oude kadastrale kaart uit ca. 1830 bevindt zich op de bouwplaats van Rentenierstraat 12-14 reeds bebouwing. Het is niet zeker of in de kern van het huidige pand nog restanten van deze oudere bebouwing terug te vinden zijn. Het huis is diverse malen gewijzigd. In 1907 werd de deel die zich in ieder geval achter nr. 12 bevond afgebroken. In plaats daarvan werden er twee schuurtjes met een zadeldak gebouwd.'

*'Het witgepleisterde pand bestaat uit een tweelaags voorhuis met een schilddak en een ondiep achterhuis met een dubbele kap met wolfeinden aan de achterzijde. De dakschilden zijn met rode Muldenpannen belegd. Op het oostelijke dakschild van het achterhuis bevindt zich een hoge gemetselde schoorsteen. Rond het dak bevindt zich een moderne mastgoot. De nok van het schilddak loopt parallel aan de Rentenierstraat.'*¹

De situering van het pand als onderdeel van de oorspronkelijk gegroeide dorpsbebouwing en de relatie met de tegenover gelegen kerk en het straatverloop, waarin het pand een belangrijk element is, vormt de monumentale waarde. Dus niet alleen het pand op zich, maar zeker de historische omgeving was een belangrijke reden voor plaatsing op de monumentenlijst.

De huidige vorm dateert van 1907. Het Gelders Genootschap spreekt van een verbouwing in 1907. Dit duidt erop dat wellicht delen van het oudere pand zijn betrokken in het huidige gebouw dan wel dat veel materialen van het oude pand zijn verwerkt.

Bij de recente restauratie van de kap bleken de sporen genummerd van I t/m VIII, hetgeen duidt op het vroegere hergebruik van deze onderdelen. De oude schoorsteen met nog een rond gat werd ook opnieuw gemetseld.² Tekeningen of foto's van het vóór 1907 gebouwde pand zijn tot dusver nergens opgedoken. Wie in oude fotoarchieven zoekt, ziet vaker foto's van panden die vanaf de zonkant gefotografeerd konden worden, dan foto's die naar de zonkant toe genomen moesten worden. Hier was dat natuurlijk ook het geval, dus geen foto's van weleer.

Het pand in de steigers.

Foto: Leslie Rietveld

*Frans van de Mosselaar met kinderen voor zijn schoenmakerij rond 1930.
Fotocollectie Vereniging voor Oudheidkunde*

intrek in het pand. Hij exploiteerde er een schoenmakerij annex winkel. Behalve zijn gezin en zaak vonden ook nog enkele kostgangers onderdak bij Frans. In 1934 verhuisde Frans van de Mosselaar met gezin en zaak naar de Varkensmarkt. In 1934 trok Bernardus Lensink met Mathilda Brinkman in het huis. Daarna hebben ook hier nog tal van families gewoond. Op het moment dat dit artikel wordt geschreven staat nr.12 te koop.

Bewoners³

Bekend is dat Hendrikus Bernardus Buijnink, van beroep belastingcommies, geboren op 13-6-1853 en gehuwd op 28-1-1885 met Wilhelmina Geertruida Gerritsen, geboren 14-1-1853 het pand in 1907 in eigendom had, dus de bouwheer was van de verbouwing in dat jaar. Hij bewoonde zelf no.14 en verhuurde no.12. Hij is er tot april 1929 woonachtig geweest. Zijn vrouw overleed overigens al op 29-12-1922. Met die 22 jaar is hij nagenoeg zeker de eigenaar/bewoner die het langst deze woning heeft bewoond.

Wij beschikken weliswaar niet over een chronologische lijst van bewoners, maar bekend is dat de volgende bewoners die in 1929 het pand betrokken, de familie Van Etten van Zwol, in 1932 weer plaats maakten voor de familie Van de Berg-Wennekes, die op hun beurt in 1936 de sleutel weer doorgaven aan de familie Beerten-IJzereef. Daarna is het niet meer precies bekend, maar er hebben nog tal van families het huis bewoond.

Van de andere kant, nr.12, zijn ook wel bewoners bekend. Van 1913 tot zijn overlijden in 1917 woonde er Johannes van Os. Zijn weduwe heeft er nog wat langer gewoond, vermoedelijk tot 1920. Toen nam Frans van de Mosselaar, geboren 27-2-1895 en gehuwd met Henrica Wilhelmina Doppen, geboren 14-6-1897 zijn

*Restauratie van de dakconstructie; sporen worden opnieuw gesteld en uitgevuld. De schoorsteen is opnieuw gemetseld.
Foto: Leslie Rietveld*

*Het gerenoveerde pand anno 2007.
Foto: Frits van Lochem*

- 1 Redengevende beschrijving d.d. 28-10-1994 van het Gelders Genootschap te Arnhem.
- 2 Informatie van Leslie Rietveld.
- 3 Gegevens oud achief voormalige gemeente Lichtenvoorde.

Bewoners van de huizen aan de Rapenburgsestraat in de negentiende en twintigste eeuw

Door Gerhard Eppingbroek

In nummer 54 beschreef Gerhard de bewoning van de panden vanaf de Markt tot aan de Bonifatiuskerk. In dit nummer maakt u kennis met de bewoners van de huizen die eens op de plaats van het tegenwoordige Antoniushove stonden. Panden die ooit toebehoorden aan de familie van Basten Batenburg. Volgens de huisnummering van 1946 zijn dit de panden: Rapenburgsestraat 33, 35, 37 en Varsseveldseweg 1.

Het pand Rapenburgsestraat nummer 33 (Dr. Besselinkhuis)

(Huisnummering: A2 tot 1890, A4 van 1890 tot 1910, A7 van 1910 tot 1925 en daarna A18)

Het pand Rapenburgsestraat 33, beter bekend als het Dr. Besselinkhuis.

De laatste bestemming van dit pand was het eerste bejaardenhuis, ook toen al onder de naam *Antoniushove*. Het werd in 1965 afgebroken ten behoeve van het nieuw te bouwen Antoniushove. Van dit imposante pand werd in 1854 door mevrouw Henrica M. van Basten Batenburg-Schoenmaker plechtig de eerste steen gelegd. In 1856 komt het gereed; een deel van het oude achterhuis en het koetshuis is blijven staan en in het nieuwe geheel opgenomen. Het vorige pand op deze plaats was bijna 100 jaar oud toen het werd afgebroken. Het was in 1756 gebouwd door Caspar Jan ten Bosch (geboren 27-9-1692), gehuwd met Antonia Westerman. Caspar Jan was een zoon van Jan ten Bosch, geboren vóór 1684 als zoon van Gosselick ten Bosch. Deze familie Ten Bosch woonde tot 1756 in een groot pand op de plek, waar later, in 1829, de Openbare Lagere School is komen te staan aan de Ganzenmarkt.

Het oude pand aan de Rapenburgsestraat werd na het overlijden van J.B. ten Bosch (zoon van de boven genoemde Caspar Jan) en het vertrek van de familie uit dit pand in 1819, tussen de periode van 1820 tot 1854 ook nog door andere gezinnen bewoond. Onder meer door de familie J. Tank (landbouwer), de familie G.J. Hartman (landbouwer) en de familie H. Stroet en later door de familie H. Ebberink, beiden kooplieden.

De Ganzenmarkt rond 1913 met de openbare lagere school (2de) van 1865. In 1829 werd op deze plek al eerder een school gebouwd. Ten tijde van deze foto wonen hier links de familie Grevink en rechts de familie Kaak.

De Ganzenmarkt in 2000.

De familie Ten Bosch-Driessen (zoon van J.B. en kleinzoon van Caspar Jan) betrok op 19-11-1851 een nieuw pand aan de Zieuwentseweg (nu Raadhuisstraat). Het werd Huize Silva genoemd. De eerste steen was gelegd door Henrica Schoenmaker en haar tweede echtgenoot Johan H. A. van Basten Batenburg, in augustus 1849. Dit echtpaar was de moeder en de stiefvader van de jonge Ten Bosch.

We gaan weer terug naar ons pand aan de Rapenburgsestraat (dan met nummer A2). Het gaat na zijn huwelijk, op 18 november 1857, bewoond worden door de oudste zoon van Johan H.A. van Basten Batenburg en H.M. Schoenmaker. Jan Bernard Antonij van Basten Batenburg (roepnaam Bernard) werd geboren op 23 april 1821 te Lichtenvoorde. Hij studeerde in Uden en Munster. Hij was grootgrondbezitter, winkelier, raadslid en wethouder. Toen zijn broer Jan in 1871 burgemeester werd moest hij zijn wethouderschap opgeven.

Op 18 november 1857 trad hij in Maashees in het huwelijk met Francisca Ludovica Martina Bovens, geboren op 23-8-1833 te Maashees als dochter van Carel Jacob Bovens en Cornelia Carolina de Koning.

Het echtpaar kreeg acht kinderen: Johan Hendrik Antony (1858-1915), Wigbold Rutger Carel (1860-1922), Wilhelmus Henricus Jacobus Theodorus (1862-1936), Leonardus Antonius Maria (1864-1949),

J. B. A. van Basten Batenburg 1821 - 1886

Maria Aleida Johanna (1867-1931), Johanna Antonia Paulina Alberta (1869-1958), Helena Bernarda Christina Philomena (1871-1949) en Julia Carolina Maria (1873-1918).

Francisca Bovens overleed op jonge leeftijd op 11 augustus 1877 te Lichtenvoorde, haar echtgenoot Bernard van Basten Batenburg volgde haar op 25 juli 1886.

Na de dood van zijn vader Bernard van Basten Batenburg, wordt dan tot 1899, Leonardus Antonius Maria van Basten Batenburg, de vierde zoon van Bernard en Francisca, de hoofdbewoner van het pand. Met hem wonen er dan nog zijn broer Wigbold Rutger Carel (tot 1891) en zijn zusters Johanna Antonia P.A. (tot 1894; zij huwt met F.A. van Eekelen, notaris in Winterswijk), Helena Bernarda Chr. Ph. (tot 1898 / huwelijk) en Julia Carolina Maria (tot 1895 / in het klooster).

Inmiddels was Leonard begonnen met het bouwen van een nieuwe villa op de hoek van de Rapenburgsestraat en de Varsseveldseweg op een stuk grond dat vroeger hun tuin was. Op 1 augustus 1899, na zijn huwelijk met Heléne Reijmer, betrok hij deze nieuwe woning.

Het heeft dan huisnummer A3. Later kreeg het A14, hetgeen in 1946 wordt Varsseveldseweg nr.1.

Bidprentje van Johanna Antonia P.A van Basten Batenburg.

Van 1899 tot 1930 (huisnummering: A4, A7 en daarna A18)

Op het oude pand komt dan vanaf 17-8-1899 te wonen de arts dr. Daniël Johannes Besselink (geboren op 6-2-1855). Hij kwam van het oude naastliggende pand A3.

Nadat zijn eerste vrouw Johanna B.I. ten Bosch overleden was, huwde hij op 8-5-1900 opnieuw, nu met de zuster van zijn eerste vrouw, Maria Helena Catharina Juliana ten Bosch. Zij is geboren op 13-10-1858 te Lichtenvoorde als tweede dochter van het echtpaar Ten Bosch-Driessen. Als dienstbode is dan werkzaam Antonia Steenkamp (*1876)

De arts dr. Daniël Johannes Besselink
1855-1930.

Op 12 november 1907 overleed op betrekkelijk jonge leeftijd ook zijn tweede vrouw Maria Helena. Hij is weer alleen.

Enkele jaren later trouwt hij opnieuw, dus voor de derde keer. In augustus 1909 huwt hij in Meijdrecht met Johanna Constantine Maria van der Heijden, geboren op 24-4-1873, eveneens te Meijdrecht.

Op 28-4-1919 heeft hij als knecht en koetsier de later bekende Johannes Bernardus Reuvekamp in dienst genomen. Deze werd geboren op 25-9-1890 te Eibergen (Beltrum).

Toen *Bernard Reuvekamp van de dokter* zijn baan begon, vond hij in de stal een briefje met de volgende spreuk: **“Zet alles op zijn plaats, doe alles op zijn tijd, dan blijven wij goede maats en krijgen wij geen strijd.”**

De volgende dag antwoordde Bernard:

“Wees maar gerust mijn goede heer, ik doe zo graag mijn best, want anders krijg ik telkens weer toch lelijk op mijn test.”

(Opgeschreven door Willy Molleman-Brus, 9-12-1999)

Later hebben ze die teksten op de muur van de paardenstal geschilderd. Willy Doppen heeft het zelf gezien en doorverteld aan Nelly Brus.

Johannes Bernardus Reuvekamp (*1890) in de keuken van het Bonifaciusziekenhuis in 1979. hij overleed in september 1991.

Op 29 december 1930 kwam dr. Daniël Besselink te overlijden. Zijn weduwe Johanna C.M. van der Heijden vertrok op 26 februari 1938 naar Amsterdam.

Bernard Reuvekamp komt dan, vanaf 10-3-1932, als 'manusje van alles' in dienst bij het R.K. Bonifaciusziekenhuis.

In de periode 1930-1940 woonden in dit Dr. Besselinkhuis o.a. de families:

Franciscus Hermanus Foury, geboren 28-2-1874 te Sittard. Hij woonde hier met zijn vrouw Francisca van Hoof (*5-3-1880) en vier kinderen. Hij was werkmeester bij de schoenfabriek H.B. Sterenberg.

Verder woonden hier nog, langer of korter: J.J.M. Paalmans, volontair bij H.B. Sterenberg, Gerarda A.F. Hengeveld, onderwijzeres, Alida M. Blom, onderwijzeres, Hermanus A.H. Spaan, onderwijzer, Karel Th. Thijssen, onderwijzer en Henricus Bernardus A.M. Hulshof, vleeswarenfabrikant.

Het pand is dan meer een doorgangshuis geworden voor woningzoekenden.

In de beginjaren veertig wonen hier dan nog de families:

Fredericus H.M. van Straelen (geboren op 16-9-1899), luitenant ter zee.

Hij is 12-12-1934 gehuwd met Francisca Wannera Antonia Hulshof (geboren op 10-11-1907) en ze krijgen 2 kinderen: Maria Berendina Wannera, geboren in 1937 en Paulina Dymphna Maria, geboren in 1939. Tevens woont hier nog bij in: Catharina Bertha B.A. Hulshof (geboren op 16-7-1901).

Harman Johannis der Weduwen (geboren op 22-10-1868), gekomen van Apeldoorn.

Hij is gehuwd met Cornelia A..J. James (geboren in 1873).

Adrianus J.M. van Helvoort, geboren 25-5-1910 te Zeeland (NB). Hij is gehuwd met Nellie Brus, dochter van het hoofd van de MULO-school. Hij was hier toen commies ter gemeentesecretarie.

Ook nog: Hendrik Veldhorst (geboren op 7-11-1911 te Arnhem), kantoorbediende.

In de oorlogsjaren zal dit gebouw zeker door de Duitse bezetter gebruikt zijn en direct na de oorlog ook door de bevrijders. Mij is niet bekend wie hier tot 1950 nog gewoond hebben.

Op 26 mei van dat jaar werd het pand gekocht door de Stichting 'Sint Antoniushove' die er een bejaardencentrum inrichtte.

Het pand werd grondig verbouwd en ingericht voor de opvang van ouderen.

In 1955 namen de eerste ouderen er hun intrek. Ze werden in eerste instantie verzorgd door nonnen van het naast gelegen Sint Jozefklooster.

Omstreeks 1965 moest het pand wijken voor uitbreiding en reconstructie van de omgeving van het nieuwe Sint Antoniushove.

Het pand Rapenburgsestraat nummer 35

(A4a van 1900-1910, A6 van 1910-1925, na 1925 bij A18.

Dit nummer is gegeven aan het achterhuis bij het pand Rapenburgsestraat nummer 33. (Dr. Besselinkhuis). Vanaf omstreeks 1899/1900 als dr. Besselink komt te wonen op A4, woont in dit achterhuis de familie van zijn knecht/koetsier of anderen.

*Toneelspeler, trombonist en reveilleblazer
Cornelis van Wijngaarden in 1950.*

Het eerste bestuur van zorgcentrum Antoniushove. Van links naar rechts: H.B.A. Hulshof, directeur Hulshof-Herwalt; August Pothof, directeur Coöp Raiffeisenbank; H.A.Th. Hulshof, directeur Hulshof-Herwalt; pastoor Teunissen, pastoor Bonifatiusparochie; A.C. de Nooyer, huisarts en zuster Ludgeria, eerste hoofd.

Sinterklaasfeest Antoniushove, in het Dr. Besselinkhuis. Van links naar rechts: mevrouw Heusinkveld, juffrouw Evers, zuster Orriëns, Jan Fiering, Tone Wolf, zuster Stortelder en zwarte Piet. De foto is uit 1960.

Van 1900-1905

Cornelis van Wijngaarden, geboren 7-3-1864 te Schalkwijk. Hij is koetsier.

Hij is gehuwd met Anna Engelina Stottelaar, geboren 6-2-1859 te Lichtenvoorde.

Zij hebben de kinderen; Cornelis Augustinus (geboren 21-11-1893), Augustinus Johannes (geboren op 23-11-1894) en Maria Aleida (geboren op 23-5-1897).

Cornelis junior is de later zeer bekende toneelspeler, trombonist en reveilleblazer met de kermis. Hij was werkzaam bij schoenfabriek H. B. Sterenborg (Nieuwe Maat). August was looier bij de leerfabriek van Hulshof aan de Driehoek.

Van 1905-1908

Johannes Hendrikus Boekelder, geboren 17-6-1872 te Ruurlo. Ook koetsier van beroep.

Getrouwd met Grada Wilhelmina Bannink, geboren op 30-9-1877.

Zij hebben hier 3 kinderen; Johannes H. (*1904), Gradus J. (*1906/+1906) en Gradus J. (*1907).

Van 1908-1910

Wilhelmus Bernardus Spanjer, geboren 19-3-1870. Koetsier/voerman, ook van de omnibus.

Hij was gehuwd met Johanna Venderbosch, geboren 10-12-1876.

Zij hebben dan 3 dochters; Wilhelmina *1904, Maria *1908 en Johanna *1909.

Van 1910-1918

Nogmaals Johannes Hendrikus Boekelder, geboren 17-6-1872 te Ruurlo. Koetsier.

Hij brengt nu mee zijn vrouw Grada Wilhelmina Bannink, geboren 30-9-1877 en zij hebben op het laatst 5 kinderen: Johannes *1904, Gradus *1907, Hermanus (*1909/+1909), Hermanus *1910, Bernardus *1915 en Maria * 1916.

In 1919 komt hier ook te wonen de eerder genoemde Johannes Bernardus Reuvekamp, geboren 25-9-1890 te Eibergen. Knecht en koetsier en vrijgezel. Het koetshuis (A17) werd in de jaren veertig en vijftig gebruikt als brandweerkazerne.

Het eind van de Rapenburgsestraat rond 1900. Links het voormalige pand van de Van Basten Batenburgs, hier waarschijnlijk leegstaand. Rechts het café en bakkerij van de familie Knippenborg en op de achtergrond het doktershuis en het gemeentehuis, beide uit 1880.

Ook deze panden werden in de jaren zestig tegelijk met de andere afgebroken voor de bouw van het Antoniushove-complex.

Het pand Rapenburgsestraat nummer 37

(A1 tot 1890, A3 tot 1900, A4 en A6 tot 1925, daarna A15 tot 1946)

Dit pand was in de jaren vijftig, begin jaren zestig in gebruik bij de familie Langwerden. Zij hadden hier een winkel/woonhuis en een garage. Deze garage was ook een poos in gebruik als stalling voor de brandweerauto.

Het pand werd in 1820 nieuw gebouwd door de familie Van Basten Batenburg.

De opdracht tot de bouw werd gegeven door dr. Johan Hendrik Antony van Basten Batenburg, geboren op 12 mei 1793 te Groenlo, als zoon van Jan Hendrik Batenburg en Maria Helena Catharina van Basten te Groenlo. Jan Hendrik Batenburg was vrederechter van het canton Groenlo. Hij werd leerling aan het gymnasium te Vreden, student te Munster en student medicijnen te Würzburg. De bul van medisch doctor werd gehaald te Würzburg op 13-4-1816. Hij huwde op 20 januari 1819 te Groenlo met Henrica Maria Schoenmaker (14-05-1787), dochter van Jan Schoenmaker en Maria Elisabeth Batenburg. Zij was weduwe van dr. Johan Bernard ten Bosch.

Na hun huwelijk betrokken zij het nieuwe huis. De eerste steen van dit nieuwe huis werd gelegd, op de hoek naar den es boven de kelder, door het jonge echtpaar en het zoontje (van 4 jaar) van Henrica uit haar eerste huwelijk met Johan ten Bosch. Het huis was toen omringd door een weide en een zeer grote tuin en men keek nog uit over de esgronden.

Het echtpaar kreeg 8 kinderen, 5 jongens; Bernard (*1821), Henri (*1823), Jan (*1828), Jacob (*1831) en Willem (*1834) en 3 meisjes ; (Helena (*1819), Mietje (*1825) en Aleid (*1827).

Hij was koopman en geneesheer te Lichtenvoorde en Groenlo en burgemeester van Lichtenvoorde van 2-10-1830 tot 27-1-1851. Op 19-01-1843 werd hij ook gemeentesecretaris.

In 1831 kocht hij het Huis Tongerlo, van de familie Jan van der Meer de Walcheren.

Hij vertoefde hier in de zomerdagen veelvuldig en had hier vaak wel 20 mensen aan het werk. Nadat hij last kreeg van een borstkwaal overleed hij op 27 januari 1851.

Het pand Langwerden omstreeks 1964, dan ook brandweergarage.

Het einde van de Rapenburgsestraat omstreeks 1958. Links de winkel van Zeiler en rechts het woonhuis en de garage van Harrie Langwerden en daarvoor het hek van de villa van Basten Batenburg.

Zijn echtgenote Henrica Maria Schoenmaker overleed op 20 november 1857, ook aan een borstkwaal. Op het huis kwam toen te wonen de derde zoon Johannes Antonius van Basten Batenburg, geboren op 13 december 1828 te Lichtenvoorde. Hij woonde hier samen met zijn moeder (tot 1857), zijn zuster Maria Elisabeth Geertruida (Mietje; 1825-1885) en de broers Jacob (1831-1858) en Willem (1834-1861). Jan bekwaamde zich in financiën en handel in Oldenzaal en Gladbach. Ook maakte hij zich het textielvak eigen in Gladbach. Terug in Lichtenvoorde stichtte hij samen met zijn broer Willem in 1855 een textielfabriek, een bontweverij met 32 weefgetouwen, in de tuin van Venderbosch en had zes knechts. Het bedrijf werd geleid door de heer Allard uit Bocholt. In 1871 hield het bedrijf op te bestaan (vanwege zijn burgemeesterschap?). Hij trouwde op 21 januari 1863 met Jenny Frederica Schaepman, geboren op 18-2-1842 als dochter van Hermanus Th. Schaepman en Geertruida A. Kistemaker te Zwolle. Zij kregen één kind, Hendrik Johannes Antonius, geboren op 12-4-1864 en overleden op 6-6-1867 aan de kroep. Reeds eerder, op 17-4-1865, was de moeder van het kind, Jenny Schaepman, overleden. Op 8 juli 1868 werd Jan van Basten Batenburg benoemd tot lid van de Provinciale Staten van Gelderland en op 21 januari 1871 werd hij door koning Willem III benoemd tot burgemeester van de gemeente Lichtenvoorde, tevens werd hij gemeentesecretaris. Op 3-11-1885 trouwde Jan opnieuw, nu met Helena Dorothea Elisabeth Driessen, geboren te Aalten op 9-6-1840. Uit dit huwelijk kwamen geen kinderen. Hij overleed door een beroerte tijdens een zitting van de Provinciale Staten te Arnhem op 4 november 1886. Zijn weduwe vertrekt op 25 oktober 1887 naar haar ouderlijk huis in Aalten. Waarschijnlijk staat het huis hierna een poosje leeg. Het huis werd daarna bewoond door de volgende families:

Van 1892-1893

Bernardus Frederikus Lefering (*31-5-1892) komend van A93 en op 30 augustus 1892 gehuwd met Elisabeth Hartman (*17-5-1865) uit Vorden. Hij was huisschilder. Op 27-03-1893 naar A244.

Van 1893-1899

Daniël Johannes Besselink (*06-02-1855) uit Groenlo. Hij kwam op 28-3-1893 van Zwolle. Hij was gemeentearst en huisarts. Hij huwde op 02-06-1891 met Johanna Berendina Isabella ten Bosch, geboren op 6-5-1856 als dochter van Johannes Caspar Antonius ten Bosch en Modesta Juliana Geertruid Maria Driessen. Zij overleed op 30-05-1899.

Hij had diverse mensen in dienst, als dienstbode, knecht en apothekersbediende. In 1899 verhuisde dr. Besselink naar het pand A3a, later was dit A4 en na 1946, Rapenburgsestraat 33. Weer stond het huis waarschijnlijk een poos leeg.

Van 1905-1923

Op 15-07-1905 komt hier te wonen Jan Heinen, horlogemaker, en zijn gezin.

Hij werd geboren op 30-4-1871 te Aalten. Op 4-5-1901 trouwde hij met Dina Salemink, geboren te Aalten op 3-11-1875. Zij krijgen vier kinderen, drie jongens (Jan Willem, Derk Jan en Bernard) en een dochter (Johanna Hendrika).

Zij blijven hier wonen tot 3-8-1923, als ze verhuizen naar een nieuwe woning/winkel aan de Varsseveldseweg.

Van 1923-1928 (A15)

Na de familie Heinen komt hier nu te wonen Hendrikus Antonius Waalders en zijn gezin.

Hij was op 12-4-1896 te Lichtenvoorde geboren. Hij was cementbewerker.

Hij was op 14-08-1922 getrouwd met Johanna Maria Berendina Mariët, geboren op 27-8-1898 te Wisch. Zij krijgen hier 3 kinderen: Antonia Berendina Maria in 1923, Berendina Hermina in 1924 en Frederika Johanna Wilhelmina in 1925.

In maart 1926 verhuizen ze naar B38 (Aaltenseweg).

Van 1928-1933

Vanaf januari 1928 wordt het pand bewoond door de familie Olijslager.

Zij kwamen van E193, Zieuwentseweg in Zieuwent.

Johannes Bernardus Olijslager werd geboren op 26-6-1887 te Lichtenvoorde.

Hij huwde op 18-4-1914 met Mina Breuker, geboren op 3-5-1877 en is overleden op 15-12-1930. Zij hadden hier twee kinderen, Wilhelmina van 1916 en Johanna van 1919.

Hij is werkzaam als los werkmans. op 10 november 1933 vertrekt het gezin naar A30 (Broekboomstraat).

Schilderij van Piet te Lintum met de nieuwe winkel van horlogemaker Heinen omstreeks 1955.

Harry Langwerden, als motorcrosser, en zijn vrouw Marie Looman rond 1955.

Van 1934-1964

In deze periode werd het oude huis verbouwd, waarschijnlijk eind jaren dertig.

De familie Langwerden die er nu kwam te wonen verbouwde de rechterkant van het pand tot een nieuw woon- en winkelpand. Het linker gedeelte werd werkplaats en garage.

Zij kwamen op 19-4-1934 van A207 (Rentenierstraat).

Eduard Johan Hendrik (Harrie), geboren op 1-07-1910 te Lichtenvoorde, was monteur en garagehouder maar ook was hij in de jaren vijftig motorcoureur. Hij was op 19-04-1934 te Wisch getrouwd met Maria Aleida Looman, die op 25-8-1909 te Wisch was geboren.

Na 1965 staat op deze plaats het complex van het verzorgingshuis Antoniushove.

De villa Varsseveldseweg nummer 1

(A3 tot 1925, A14 tot 1946)

Op 1 augustus 1899 trouwde, in Renkum, Leonardus Antonius Maria van Basten Batenburg, geboren 31-8-1864 te Lichtenvoorde als vierde zoon van Jan Bernard Antonij van Basten Batenburg en Francisca Bovens, met Heléne Jacqueline Maria Reijmer. Zij was geboren op 13-7-1875 te Renkum als dochter van Heinrich G. Reijmer en Arnolda H. van Wijck.

Na hun huwelijk betrokken zij hun nieuwe, in 1898/1899 gebouwde villa op de hoek van de Rapenburgsestraat en de Varsseveldseweg. De villa werd gebouwd op een stuk grond dat behoorde bij hun vroegere stamhuis dat links naast hun nieuwe huis lag.

De villa Van Basten Batenburg omstreeks 1930-1935.

*L.A.M. van Basten Batenburg,
1864-1949.*

Leonard van Basten Batenburg werd in 1894 benoemd tot burgemeester van Lichtenvoorde.

Daarvoor was hij al van 1889 tot 1894 gemeentesecretaris van diezelfde gemeente.

Hij was burgemeester tot 1914. Daarna werd hij lid van Gedeputeerde Staten van Gelderland voor een aantal jaren. Ook was hij van 1936 tot zijn dood collator van de Vicarie Sancti Nicolai. Het echtpaar kreeg de volgende kinderen: Gerard Bernard op 25 mei 1900, Johanna

*De heer A.Th.J. van Tongeren
in 1984.*

Paulina Helena Maria op 8 juli 1901.

Gerard volgt opleidingen te Utrecht, Waalre en Amsterdam. Johanna heeft veel zorg nodig en verblijft vaak in een tehuis, o.a. in Arnhem. Zij overleed op 21 januari 1979 en werd bijgezet in het graf van haar moeder te Lichtenvoorde, die op 7 december 1959 overleden was.

Leonardus A.M. van Basten Batenburg was al overleden op 29 augustus 1949.

Zijn zoon Gerard Bernard was inmiddels op 10-10-1931 te Waalre getrouwd met Catharina Johanna Alexa Rosalia Maria van Swane, geboren op 10-05-1900 te Waalre.

Zij was reeds eerder gehuwd geweest en bracht uit dat huwelijk mee de kinderen:

Robert Rumaldus Johannes Petrus Matheus (Rob) Jansen, geboren 19-06-1925 en Rumolda Johanna Maria (Molly) Jansen, geboren 17-07-1926, beiden te St. Nicolaas. Samen krijgen ze nog de kinderen: Jan Jacob Leonard (Jan Jaap), geboren op 30-07-1933 en Sebastiaan Johannes Josephus Maria, geboren op 27-12-1935, beiden te Lichtenvoorde.

Gerard was reclamechef bij de Gelderse Tramwegen en later wijnhandelaar te Doetinchem. Het gezin woont in bij vader Leonard van Basten Batenburg tot 1936.

Hierna vertrekt het naar Doetinchem.

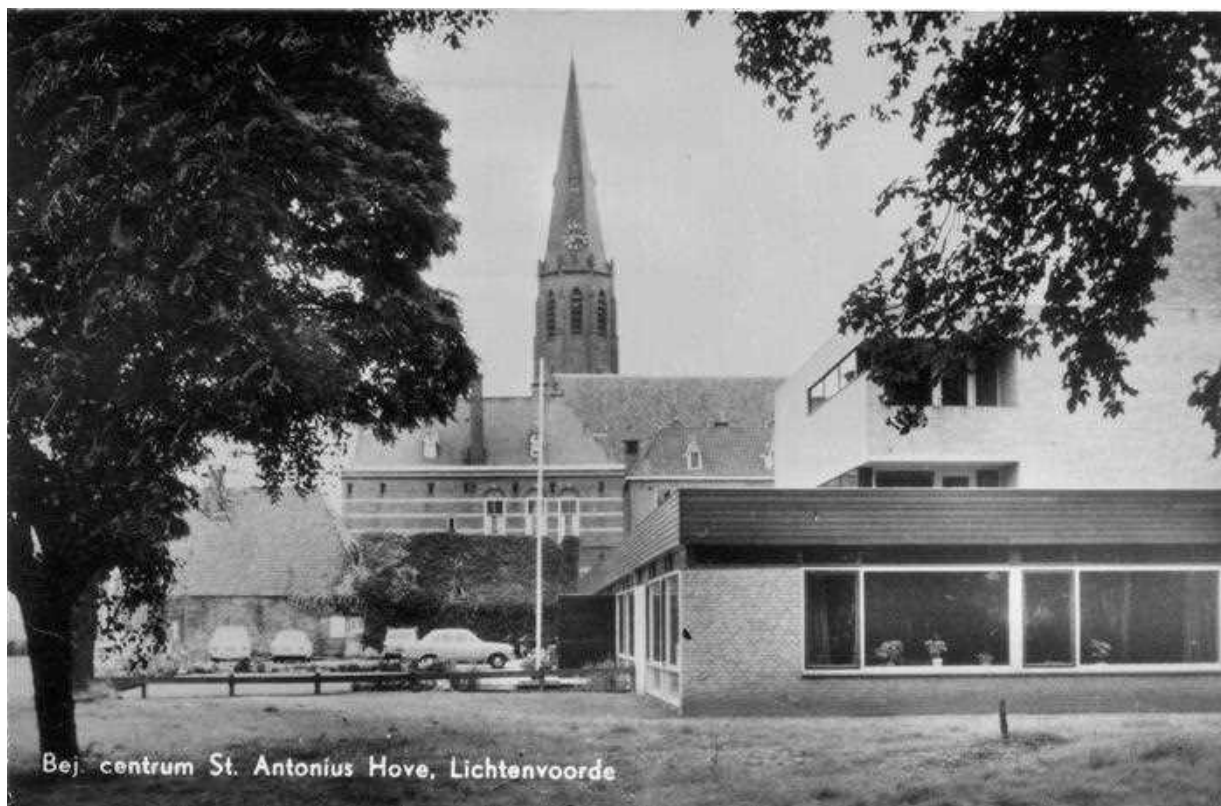

*Foto uit ca. 1930 met van links naar rechts: Gerda Wekking,
Molly Jansen (van Basten Batenburg), Willy Brus en Joke Wekking.*

Na het overlijden in 1949 van L.A.M. van Basten Batenburg wordt het pand betrokken door het gezin van Adrianus Th. J. van Tongeren, die in dit gebouw een school begint voor Buitengewoon Onderwijs aan gehandicapte kinderen.

Toen in 1958 de Ludgerusschool, school voor Buitengewoon Onderwijs, aan de Varsseveldseweg gesticht was, werd de villa in gebruik genomen door de afdeling Gemeentewerken van de gemeente Lichtenvoorde.

Het pand werd omstreeks 1965 afgebroken ten behoeve van de bouw van het Antoniushove-complex.

Bej. centrum St. Antonius Hove, Lichtenvoorde

Verzorgingshuis Antoniushove in de jaren '70.

De vroegere woning van de gemeentearts uit 1880 aan de 'Grintweg naar Harreveld'. De woning stond pal naast het gemeentehuis waarvan we nog een gedeelte zien. Voor het bordes staan vier broers Van Basten Batenburg, v.l.n.r.: Johan H.A. (1858-1915), Leonard A.M. (1864-1849), Wilhelmus H.J.Th. (1862-1936) en Wigbold R.C. (1860-1922).

Bronnen:

Het Archief van de Gemeente Lichtenvoorde.

Het Geslachtsboek der familie Van Basten Batenburg, door Maria Helena C. van Basten Batenburg.

Een Goed voor de Eeuwigheid, de Gelderse Vicarie Sancti Nicolai door C. Gietman en A. Verschoor.

Foto's: collectie G.J.A. Eppingbroek

Tussen de regels lezen

Door Nic Adema

Als men oude documenten leest, hetgeen genealogen en leden van historische verenigingen plegen te doen, komt men naast informatie uiteraard ook schrijffouten, verbeteringen en doorhalingen tegen. Het kunnen echte fouten, dus vergissingen zijn, maar er is ook een kans, dat het gaat om een bewuste aanpassing van feiten. Zo'n correctie laat zien dat de toenmalige werkelijkheid is veranderd.

In lijsten, die gemaakt zijn op basis van oudere lijsten, kan een feit per ongeluk dubbel genoteerd zijn. Dat moest dus, als het ontdekt werd, doorgestreept worden om de gegevens kloppend te maken. Zo kunnen ook regels of delen van regels verwisseld of overgeslagen zijn. Ook dan is er een verbetering nodig. Wanneer de lijst echter gebruikt is om gedurende een bepaalde, vaak langere, periode aantekeningen op te maken, kan het gebeuren, dat bepaalde feiten na een paar weken of maanden, in elk geval nog voor het afsluiten van de lijst, zijn veranderd. Dan kan er ook een correctie toegepast worden en die geeft dan inzicht in de aard van de verandering. Op een Grolse lijst uit 1668 staat zo'n aanpassing m.b.t. de twee boerderijen Borghi-jink in Lieveelde.

Tekening van Jan de Beijer uit 1743 van de markt met de oude Calixtuskerk te Groenlo

De lijst uit 1668 noemt boerderijen die miskoren en mishoenders moesten leveren aan de koster van de Hervormde kerk van Groenlo¹. Het gaat om boerderijen uit “Beltrum, Levelde, Efsell, Lintvelde, Avest, Siuwent, Vrageren, Harreveld en Het Lightenvoordse Bosch”, hetgeen ongeveer het hele gebied van het kerspel Groenlo omvat. De lijst is misschien gemaakt op basis van een oudere lijst. De leveringsverplichting die daarop werd aangetekend, kan namelijk een overblijfsel zijn van een belasting die al ver voor de Reformatie betaald moest worden aan de kerk of de pastoor van Groenlo. In 1668 werd die geëind door de dominee of de koster van de Grolse oude Calixtus. De inning van al die kippen en rogge kon natuurlijk niet op één dag zijn beslag krijgen. Stel dat iemand op de vervalldag niet genoeg koren of kippen in huis had, dan moest er later “betaald” worden. Uit de dateringen op deze lijst blijkt dat het tijdsverschil tussen de eerste en laatste leverantie ongeveer drie jaar is: tussen 1668 en 1671.

De laatste datum is 9 september 1671. De

vele wijzigingen en aanvullingen gedurende die drie jaar zullen niet alleen maar vergissingen zijn. Juist bij de twee boerderijen met de naam Borghi-jink staan interessante opmerkingen over veranderingen in die periode. Er zijn weliswaar ook veel verbeteringen in de andere buurschappen, maar we beperken ons nu tot het Lieveeldse deel van de lijst en bekijken eerst de doorhalingen die vergezeld gaan van een verbetering op die lijst (het cursieve is het doorgehaalde, het vetgedrukte is de informatie die bedoeld is):

1. *Wolter* (=doorgehaald), **Jan** (staat boven *Wolter*), **Huijskes Rotger d'a'1668**; (Waarschijnlijk is Jan de zoon en opvolger van Wolter vlak na 1668)
2. *Geert Gebbink* (=doorgehaald), **Hindrich Stortelder**;
3. *Herman Rooks off* (=doorgehaald), **Hindr.** (boven *off*) **Smithen off aen den stranck**
4. *Hindrich op die kleyne steegh* (=doorgehaald), **Geert Gebbinck off Moller**.

Hier volgen een aantal doorhalingen op de Lieveldse lijst zonder verbetering. Misschien zijn dit mensen die te arm waren om te betalen of mensen die net overleden waren:

Karst Hummelinck;

Garrit die Veltpape;

Geert Gebbinck off Moller (staat na verbetering no 4; is kennelijk twee maal (over)geschreven;

Hendrick te Braeck;

Garrit te Moller.

Zicht op het droebeltje van de Woltas-boeren bij de spoorwegovergang aan de Kloosterstraat: Nijhof-Woltas en Te Walvaart-Woltas. Foto: Nic Adema

De Woltas-hook

We maken even een uitstapje naar het huidige Lievelde. Bij de spoorwegovergang, op de hoek van de Kloosterstraat met de Bergstraat, die vroeger ‘Wittensstegge’ heette ligt een droebeltje van een drietal vroegere boerderijen. Aan de Bergstraat (vanaf de kerk) zijn dat respectievelijk: het vroegere Wittens (Te Walvaart), vervolgens Nijhof-Woltas en tenslotte, langs het spoor en aan de Kloosterstraat, Te Walvaart. Deze Te Walvaart werd ook Woltas genoemd. Misschien is deze boerderij een afsplitsing van de andere

Aan de Kloosterstraat de oude locatie van Borghij-ink. Waarschijnlijk wijzen de oude eiken ter plaatse daarop. Achter de schoppe staat Stoverink en op de achtergrond Gais. Foto: Nic Adema

Woltas. Tussen Wittens en de huidige kippenhokken van wijlen Harry Woltas-Nijhof stond tot 1943 ook nog een arbeiderswoning, waarin de families Odink en Hoeve-man-Raben woonden. In 1943 is die afgebrand. Een eindje verderop aan de andere zijde van het spoor, aan de linkerkant van de Kloosterstraat moet de boerderij Borghi-jink gestaan hebben. Misschien is de exacte plek daarvan nog zichtbaar door een paar oude eiken. De bijnaam Woltas² voor twee boerderijen is intrigerend. Wat is de achtergrond daarvan en sinds wanneer is die naam daar? Daarvoor moeten we terug naar de lijst van 1668 met al die verbeteringen. De naam Woltas komt trouwens ook voor in Zieuwent. De Vragenderse boerderijnaam ‘de Wolter’ lijkt uit Lievelde³ afkomstig te zijn.

Borghijink

Zoals gezegd is de lijst van boerderijen die miskoren en misshoenders moesten leveren aan de koster van de Hervormde kerk van Groenlo⁴ waarschijnlijk in 1668 gemaakt aan de hand van een oudere lijst en zijn de betalingen later, op de datum van de leverantie, ingevuld. De namen van de boerderijen die miskoren en rookhoenders moesten leveren zijn in die lijst niet genummerd, maar er is wel een systeem in de volgorde te vinden: de opsomming van de boerderijen, die in een kring om de hoge es liggen, geschiedt zoals bij vele andere, ook oudere, lijsten met de klok mee vanuit het noorden. De eerste boerderij is meestal - ook op deze lijst - Leemelder. De volgende is gewoonlijk Könninger, de derde Te Bracke (Braker) en de vierde Borghi-jink en de vijfde Besselink. De vijfde op deze lijst is echter Kleine Borghi-jink. Op oudere lijsten heb ik die naam niet gevonden.

De naam Kleine Borghi-jink duidt zeer waarschijnlijk op een afsplitsing van de (Grote) Borghi-jink. Dat moet dan (vlak) voor 1668 gebeurd zijn. De kadasterkaart van 1845 geeft een volgorde die we ook nu nog kunnen herkennen: Braker, Gerritshuize (huidige Gais) en dan Borghi-jink.

Niet alle boerderijen hebben een naam op die kaart. De Kleine Borghi-jink wordt op die kaart niet genoemd, maar die moet ongeveer bij het huidige Woltas- Nijhof of Woltas-teWalvaart liggen of gelegen hebben, dat is naast de Grote Borghi-jink zelf.

Hoewel de betekenis van de verbetering beslist niet zeker is, wil ik toch een poging tot interpretatie wagen. Misschien dat iemand nog interessante aanvullingen of verbetering kan geven. Ik citeer hier de teksten met de aanpassingen waar het om gaat.

-Jurgen Borch-hijinck nu Berent d'a° 1670 den 24° janū aen mij betaelt

-Kleijne Borch-hijinck – Rotger nu Wolter d'a° 1668 den 24° janū 1671 d'a° 1670 aen mij betaelt

De woorden *nu Wolter* zijn boven de naam *Rotger* bijgeschreven, maar *Rotger* is duidelijk niet doorgestreept. *Rotger* is hier dus niet de naam van de bezitter/bewoner⁵, want dat is *Jurgen*, de naam die vooraan de regel staat. Elders in de lijst komt vaker zo'n verbetering met het woord ‘*nu*’ voor en daarbij is de oude naam steeds wel doorgestreept. Net als de opmerking *nu Berend* in de volgende regel duidt dat volgens mij op een recente opvolging op de boerderij, nog tijdens de periode, dat deze lijst werd bewerkt! Van deze twee boerderijen wordt ook de dag en maand van betaling genoemd.

Een andere boerderij (*Engelbert Effinck*) betaalt ook wat later, op 29 januari 1671 over het jaar 1670. Bij alle andere Lieveldse erven wordt alleen het jaartal 1668⁶ gemeld. Kennelijk is er door de genoemde drie boerderijen (veel) later betaald, misschien vanwege de opvolgingskwestie. Hoewel er bij Eeftink niets is doorgehaald of verbeterd, zou er op die boerderij ook een opvolgingskwestie gespeeld kunnen hebben, aangezien er een jaar later, op de lijst van markegenoten, in 1671 een zekere Hendrik Eeftink⁷ genoemd wordt en Engelbert op die markelijst niet (meer) voorkomt. Misschien was die Hendrik in 1671 nog maar net getrouwd en had hij nog geen kinderen, want die worden niet genoemd. Zijn vrouw en knecht staan wel op de markelijst.

Waarschijnlijk betekent de aanvulling ‘*nu Berent*’, dat op de Borch-hijinck tot 1670 een zekere *Jurgen* als boer/pachter zat. Zo'n 20 jaar daarvoor, op de verpondingslijst van 1648, komt de naam *Jurien* trouwens ook al voor. Of dat dezelfde is als de *Jurgen* uit 1670, of de vader, is me niet duidelijk. De toevoeging ‘*nu Berent*’ kan m.i. niets anders betekenen, dan dat *Berent* de nieuwe boer is.

Er wordt geen persoonsnaam genoemd vóór de kleine Borghi-jink. Er staat wel een naam achter, weer *Rotger*, maar dat was dus niet de boer/pachter. *Rotger* is waarschijnlijk de inner van de pacht, want die naam staat nl. achter veel meer boerderijnamen net voor de datering van de betaling. Misschien is Kleine Borch-hijinck op dat moment een recente afsplitsing van het ‘grote’ Borch-hijinck. Dan kan *Jurgen* een broer van de boer op Kleine Borch-hijinck geweest zijn,. Misschien was hun moeder (of vader) de *Geertje*, die ook op de verpondingslijst van 1648 wordt genoemd. De boer op Kleine Borghijink is er kennelijk mee gestopt en het bedrijf is over gedaan aan zijn opvolger (zoon?) *Wolter*. Die *Wolter* kan dan een neef van *Berend* zijn. Hij kan de (klein)zoon van *Jurgen* zijn, als er tenminste een familieband aannemelijk is te maken tussen de bezitters van twee boerderijen, waarvan de kleine ongetwijfeld een afsplitsing van de grote is.

Hieronder twee mogelijke reconstructies. Bij die reconstructies heb ik ook gekeken naar de namen in het marke-archief van Lichtenvoorde no 1 en op no 5 oud archief Lichtenvoorde (Gildemeesters van de vier buurten).

Eerste mogelijkheid

In 1648 zit *Jurien* op Borghi-jink.

Vóór 1670 is *Jurien* weg en wordt de Kleine Borghi-jink van de Oude Borghi-jink afgesplitst.⁸

En zit (zoon?) *Jurgen* op Borghi-jink.

1670 (kleinzoon?) *Berent* op Borghi-jink en (kleinzoon?) *Wolter* op Kleine Borghi-jink.⁹

Tweede mogelijkheid

In 1648 is Borghi-jink al gesplitst (dat is te zien aan in verpondingsregister).

1648 (vrouw?) *Geertjen* op Barghi-jink en 1648 *Jurien* op kleine Borghi-jink¹⁰

rond 1670 (zoon?) *Jurgen* op Borghi-jink en (zoon?) X op Kleine Borghi-jink

1670 (kleinzoon?) *Berent* op Borghi-jink en (kleinzoon?) *Wolter* op kleine Borghi-jink¹¹

1712 (opvolger) *Hendrik* op Borghi-jink óf op Kleine Borghi-jink¹²

1730 (opvolger) *Berent* op Borghi-jink en 1736 *Jan (?)* (kleine?) Borghi-jink¹³

Op de lijst met gildemeesters van de vier buurten in het oud archief Lichtenvoorde (no 5) staat bij 1745 trouwens nog iets opmerkelijks: “*Jan Beusink op Borghijink later Jan Wolters op Borghijink*”. Gaat het hier om een naamsverandering of om een andere persoon? Dat is iets om nog eens uit te zoeken.

Nogmaals zicht op het droebeltje van de Woltas-boeren bij de spoorwegovergang aan de Kloosterstraat: Nijhof-Woltas en tussen de bomen Te Walvaart-Woltas. Foto: Nic Adema

Woltas

Het lijkt me waarschijnlijk dat Wolter de eerste boer op de Kleine Borghi/jinck was, gezien de latere bijnaam Woltas. De bovenbeschreven verbetering *nu Wolter* op de Grolse rookhoender- en miskorenljst toont ons dus behalve een opvolging ook het begin van een waarschijnlijke en logische naamsverandering en een splitsing van boerderijen. Het lijkt erop dat de Kleine Borghi-jinck van naam veranderd is, want twee erven met de naam Borghi-jinck is immers verwarrend. Misschien heeft het erf nooit echt zo geheten, maar was het hier alleen maar een administratieve aanduiding in deze lijst. Aangezien deze lijst weer gebruikt werd als basis voor andere lijsten, is die naam administratief nog lang zo blijven bestaan. In de volksmond werd het echter al snel Wolters (Woltas) naar de nieuwe boer in 1670. Hierdoor kwam er ook een duidelijker onderscheid met het oude Borghijinck. De oude Borghijinck zelf is natuurlijk nooit Berends o.i.d. geworden, omdat de oude boerderij de naam kon behouden. Woltas¹⁴ is dus misschien eigenlijk Kleine Borch-hijinck. Nog later is er op een of andere manier weer een afsplitsing geweest (of een overdracht van de naam van de hele droebel). Vandaar dat er nu twee boerderijen Woltas heten: Woltas-Nijhof en Woltas- te Walvaart.

Kortom, soms is er bijna letterlijk tussen de regels nog heel wat te lezen (te interpreteren) en kan een doorhaling op een oude lijst, de aanleiding zijn voor een bespiegeling als de bovenstaande. Als de gevolgde redenering klopt, dan bestaat de naam Woltas in Lieveelde al bijna 350 jaar. Maar of het echt waar is? Er is meer onderzoek nodig om daar achter te komen.

Utrecht,
Nic Adema Mzn

¹ R.A.U. inv. 17 no 270

² Woltas is de uitspraak (in onze omgeving) van Wolters. De naam Wolterink komt ook voor, maar is m.i. ouder en lijkt afkomstig uit Beltrum.

³ H. Bennink, *Vragender van verleden naar heden, Van de Berg, Enschede, pag 228. Zie ook de laatste voetnoot.*

⁴ R.A.U. inv. 17 no 270

⁵ Rotger is een naam die achter verscheidene andere boerderijen staat. Waarschijnlijk is dat hier Rotger Hackenbroek (of Schoemaker?). Dat was degene die een aantal betalingen te zijnen huize in ontvangst heeft genomen. Ook Harmen Abbink, Jan Frank en Jacob van Castrups deden dit. Zij worden achterin de rekening genoemd als ontvangers van de "betalingen".

⁶ Bij bijna alle boerderijen van alle buurschappen staat het jaartal 1668 behalve in Zwolle. Daar moet dus iets bijzonders aan de hand zijn: bijna alle boeren daar betalen later, in 1669 of 1670. Overigens zijn er vijftien boerderijen in Lieveelde, waar geen jaartal bij staat. Misschien dat die ook niet hebben betaald. In totaal staan 40 Lieveeldse boerderijen genoemd. Daarnaast zijn vijf namen van personen doorgestreept. Het is ook mogelijk dat deze lijst niet af is. Misschien duurden de betalingen zo lang, dat er ondertussen al weer andere lijsten waren.

⁷ Gem. archief Lichtenvoorde, Archief van de marke no 1

⁸ Verpondingscohier Lieveelde 1747/1648 (stadsarchief Zutphen)

⁹ De Grolse Lijst van rookhoenders en miskoren, R.A.U. inv. 17 no 270

¹⁰ Verpondingscohier Lieveelde 1747/1648 (stadsarchief Zutphen)

¹¹ De Grolse Lijst van rookhoenders en miskoren, R.A.U. inv. 17 no 270. Overigens staan op de markelijst (oud archief Lichtenvoorde no 1) van rond 1671 ook de namen Jorgen Borchijnck met zijn vrouw en Wolter Borchijnck ook met zijn vrouw.

¹² Lichtenvoorde oud archief no 5 (Gildemeesters van de vier buurten)

¹³ ibidem

¹⁴ In 1742 kocht een zekere Jan Borghi-jinck, alias Wolters, de boerderij Klein Dieperink in Vragender. Die boerderij is sindsdien "de Wolter" gaan heten, wat een aanwijzing is, dat die Jan Borghi-jinck van Woltas kwam. Het is mogelijk, dat de geciteerde aantekening op de lijst van gildemeesters (Lichtenvoorde oud archief no 5) daar iets mee te maken heeft.

H. Bennink, *Vragender van verleden naar heden, Van de Berg, Enschede, 1997, pag 228*

De oorsprong van de Biezenplas

Door Henny Bennink

Inleiding

De Biezenplas, een naam voor een mooi natuurgebied in Vragender, is door mevrouw Lies Wessels-Hongerkamp (*1928) bedacht. Zij woonde jarenlang schuin tegenover de toegangsweg naar die plas. Onlangs is dat bijna geheel omwalde gebied naar de eisen van deze tijd aangepast. Rondom de plas is een voetpad aangelegd, op regelmatige afstand van elkaar overwelfd door de almaar breder uitwaaijende takken van de ruim zeventig jaar oude bomen die op de kruin van de wal staan.

De plas bestaat feitelijk uit twee aaneengesloten kleinere plassen. In een ervan, de oostelijke, liggen twee eilandjes. Het is een ideaal broedgebied voor de watervogels.

Het gebied grenzend ten noorden, zuiden en westen van de Biezenplas, en ook de westelijke plas, wordt met de veldnaam 't Meeken aangeduid.

De oostzijde van de plas grenst aan de Biezenmaote, een laag gelegen gebied dat toentertijd bij iets meer dan normale regenval al onder water stond.

Hoe is die plas eigenlijk ontstaan? Het pathetische antwoord is kort: door bloed, (veel) zweet en tranen. Meteen moet daaraan toegevoegd worden dat aan die drie substantieven een korte, maar zeer bewogen geschiedenis is voorafgegaan, een die destijds diep in het leven van alledag ingreep.

De informatie die ik in dit artikel heb gebruikt, komt uit het gemeentearchief van Oost Gelre, het archief van de familie Rondeel, het archief van 'De Rietvoorn' en uit mijn privé-archief. Uit het laatstgenoemde archief komen tevens de in dit artikel afgedrukte foto's, tenzij anders is vermeld.

Voorts leverde mij op 29 oktober 2007 een middag praten met de heer Bernard Wessels (*1916) en zijn vrouw Anne Wessels-Wichman (*1918) uit Lichtenvoorde veel waardevolle informatie op, waarvoor mijn dank.

*Een gedeelte van de Biezenplas.
Fotocollectie auteur*

De aanleiding

De economische crisis van 1929 had ook grote gevolgen voor ons land. Ook hier was de recessie merkbaar, vooral in de jaren 1932 tot en met 1938. Ons land telde in die periode ongeveer negen miljoen inwoners, waarvan er voor de crash twee miljoen mensen betaald werk hadden, meest mannen. Op een gegeven moment waren er daarvan vijfhonderdduizend werkloos, vijftwintig procent van de beroepsbevolking, een bijzonder hoog percentage.

Wat deed de Nederlandse regering om die beroerde situatie te verbeteren? Aanvankelijk niets. Zij vond dat er maar één remedie was: uitzieken. Betaald werk creëren kon zij evenmin als de werkgevers, die node de duizenden werknemers op straat hadden gezet. Toch vond de regering dat zij iets moest doen. Door het financieren van allerhande arbeidsprojecten bood zij de werklozen vervangend werk aan. De supervisie van al die werken werd opgedragen aan de Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij (KNHM), een in 1888 opgerichte maatschappij te algemene nutte. Haar oorspronkelijke doel? In ruime zin de landbouwopbrengst op de woeste gronden overal in den lande te verhogen. Zij had dus op het gebied van grondwerken al veel ervaring opgedaan en was derhalve een bij uitstek geschikt instituut om de werkzaamheden overal in het land met gekwalificeerde mensen aan te sturen. De Heidemaatschappij werkte nauw samen met de gemeentebesturen, de Rijksdienst voor de Werkverruiming (RvdW) en de Dienst Uitvoerende Werken (DUW). De oudere lezers, en wel zij die ruim voor de oorlog zijn geboren, zullen die laatste twee instanties nog wel hebben gekend of ervan hebben gehoord.

De werkloosheid in Lichtenvoorde van 1930 tot 1934

De gemeente Lichtenvoorde had in de crisisjaren gemiddeld 8100 inwoners. Uit hoeveel personen de beroepsbevolking bestond, is niet met zekerheid te zeggen, dat stond nergens vermeld. Naar een betrouwbare schatting, berekend naar de demografische gegevens uit die tijd die we als uitgangspunt hebben genomen, met daarbij de aantekening dat op het veertiende jaar aan het arbeidsproces werd begonnen en op het vijftenzestigste jaar werd geëindigd, waren er dat tweeduizend. Verreweg de meesten waren werkzaam in de landbouw, waar gelukkig niet kon worden gesproken van massaontslag. Vierentwintig boerenknechten of -meiden kregen van hun patroon te horen dat er voor hen geen werk meer was.

Met de werkloosheid in de kleine bedrijven viel het ook nog wel mee. Alles tezamen verloren zevenentwintig mensen hun baan.

Dat de kleine zelfstandigen met een, twee of enkele mensen meer in dienst minder hard door de werkloosheid waren getroffen, had te maken met hun afzetgebied. Zij produceerden voor de lokale markt, bijna altijd op bestelling. En die markt bleek nog redelijk stabiel te zijn, al konden ook zij goed merken dat de opdrachten fors terugliepen.

De hardste klappen vielen bij de grote bedrijven in Lichtenvoorde die produceerden voor een groter afzetgebied en, niet te vergeten, voor de in die tijd zeer crisisgevoelige export, vooral naar Amerika en Engeland, landen die hun eigen industrie beschermden door onder meer het heffen van hoge invoerrechten op buitenlandse producten.

Houtdraaierij Weijenborg, schoenfabriek H.B. Sterenborg (Jochem), Hulshofs Vereenigde Fabrieken (Herwalt) en Hulshof Leder en Metaal (De Chef), hadden in de jaren dertig grote moeite om het hoofd boven water te houden. De productie kromp in zes achtereenvolgende jaren, van 1930 tot en met 1936. In totaal moesten zij tot 1933 ruim honderd werknemers ontslaan. Goed driekwart jaar later, in oktober 1933, zaten er inmiddels al 173 mensen in 'de steun' en nog was de uitstoot van arbeidskrachten niet ten einde. Het ging maar door. Herwalt heeft de fabriek zelfs in 1936 een halfjaar lang moeten sluiten, een ingreep die directeur Herman Hulshof (1888-1966), een sociaal ingesteld man, die in Lichtenvoorde zeer veel aanzien genoot, zeer aan het hart ging.

Maatregelen om de werklozen aan het werk te zetten

Werkloos thuiszitten is een zinloze bezigheid. Het tast het zelfrespect aan, vooral op de dag dat de gang naar het gemeentehuis moet worden gemaakt om daar voor het loket van de afdeling sociale zaken het 'genadegeld' in ontvangst te nemen.

De werkloze was overigens niet de enige die leed aan het verminderende zelfrespect. Dat gold

evenzeer voor de fabrikant, die - buiten zijn schuld - niet bij machte was geweest om zijn personeel werk te bieden, de ambtenaar die de ondankbare taak had om elke week de steun aan de werklozen uit te delen, en het gemeentebestuur dat dag in dag uit weer werd geconfronteerd met de gevolgen van de oplopende werkloosheid. Aan ruimte creëren voor zogenaamd nieuw beleid, een term die in onze over luxueuze, vermaatschappelijkte samenleving aan de orde van de dag is, hoefde het gemeentebestuur toen niet te denken. Dat is anno 2008 zo vanzelfsprekend geworden dat de dank ervoor nu nog maar bijster weinig voorstelt. De burgers konden onder de genoemde omstandigheden met geen mogelijkheid nog zwaarder belast worden.

De landelijke overheid schoot, zoals we reeds schreven, de gemeentelijke overheid financieel te hulp bij het uitvoeren van allerhande projecten. Zij deed dat via de geijkte instanties die daarvoor waren aangewezen. In het voorgaande noemden wij ze reeds.

Het gemeentebestuur van Lichtenvoorde had daar al een paar keer gebruik van gemaakt. Door een legertje werklozen was onder andere al het weglichaam onder de bestrating van de Van der Meer de Walcheren- en de Heckinckstraat gemaakt, van beide straten het tracé van de H.B. Sterenborg- naar de Rode van Heeckerenstraat. Het tracé van de Heckinckstraat is later iets verlegd in verband met de aanleg van het Wentholtpark, welk park vernoemd is naar een bewoner van de voormalige havezate Tongerlo. Overigens, op de H.B. Sterenborgstraat na zijn andere in deze paragraaf genoemde straten ook genoemd naar personen die op Tongerlo hebben gewoond.

De gemeenteraad was ook niet altijd gecharmeerd van die noodoplossingen, maar zij kon de situatie ook niet naar haar hand zetten, en had telkens toestemming gegeven voor die aanvullende werkzaamheden. Toch drong de raad er telkens bij B en W op aan - meestal verwoord door de leden Richardus Theodorus Liesting (1891-1972) en Arend van Westerhuis (1886-1957) - dat het beter was dat zij de energie stak in het creëren van 'echt' betaald werk. "Zo zachtjesaan", zeiden beiden, "wordt veel werk door de werklozen uitgevoerd. Als dat zo doorgaat komt iedereen in de werkverschaffing". De voorzitter van de raad, burgemeester Jan van der Laar (1876-1949), vond dat gemakkelijker gezegd dan gedaan. Hij pleitte ervoor om thans, in de actuele situatie, de werklozen zoveel mogelijk met aanvullende werken bezig te houden. Het was nu eenmaal niet anders. Niemand die dat ontkende.

De plaats en de kosten

In die context van gezamenlijke onmacht om het probleem van de 'echte' werkloosheid aan te pakken, ontvouwde een week of wat later Van der Laar een kant en klaar plan om aan de Vragenderweg in Lichtenvoorde een badinrichting en een ijsbaan te realiseren. Hoe zag dat plan er uit? En wat was eraan voorafgegaan?

Lichtenvoorde had volgens de burgemeester duidelijk behoefte aan een zweminrichting, waar de ingezetenen tegen een vergoeding onder toezicht van een badmeester konden baden. Dat was veiliger dan het baden in water waar geen controle aanwezig was, wat 's zomers in Lichtenvoorde aan de orde van de dag was.

Met die intentie en vanwege de werkloosheid, droeg het gemeentebestuur gemeenteopzichter Theodorus Hendrikus Wegman (*1887) op om een geschikte locatie in Lichtenvoorde uit te zoeken, waarop een zwembad en een ijsbaan gebouwd konden worden.

Wegman, doordrongen van de beroerde situatie in Lichtenvoorde, ging met grote ijver en toewijding aan de slag. Hij zocht en vond een uitermate geschikt terrein ter hoogte van de boerderij van de weduwe Aleida Wessels-te Koppele (1883-1942) aan de Vragenderweg (thans nummer 67) in Vragender, slechts een kwartier gaans van het dorp Lichtenvoorde.

Water voor het bad was er volgens de opzichter genoeg. Langs het beoogde gebied stromen namelijk twee beken, de Weijenborger- en de Vragender- of Rentinkbeek. Bovendien komt in het gebied hier en daar het welwater van de verderop gelegen es aan de oppervlakte. Als in de twee beken in een warme, droge zomer geen water meer stroomde, iets dat maar hoogstzelden voorkwam, dan nog was de aanvoer van water gegarandeerd.

Het terrein waarop het zwembad was geprojecteerd, begroeid met dennenbomen, stak iets boven het omliggende terrein uit. Het was als het ware een kleine zandkop in het landschap.

De diepte van het zwembad: 3.50, 1.50 en 0.40 meter. De verschillende dieptes in het bad zouden worden afgescheiden door witte houten balken. Door middel van kettingen aan betonnen palen zouden

die op de bodem verankerd worden, en wel zodanig, dat ze evenwijdig aan elkaar aan de oppervlakte bleven drijven. Tussen het diepe bassin en de rest van het bad moest een brug geslagen worden. Als er in de toekomst iets mis ging in het diepe bad, kon de badmeester of zijn helper de plaats des onheils van alle kanten snel bereiken. Aan de gehele noordkant van het bad kwam een breed strand. Het werd afgeschermd door de entree, de ruimte voor de badmeester en enkele kleedhokjes.

Voor de ijsbaan werd een diepte voorgesteld van gemiddeld zeventig centimeter.

Het hele complex, met een oppervlakte van 2,3 hectare, was eigendom van de familie Kroezen uit Vragender. Met de aankoop ervan was een bedrag gemoeid van tweeëndertighonderd gulden.

Wegman vatte deze en nog andere kenmerken van het terrein in een rapport samen en stuurde het ter beoordeling en verdere behandeling naar B en W.

Het college bestudeerde het rapport, hechtte daaraan zijn goedkeuring en stuurde het door naar de KNHM. Die voegde er een financieel plaatje voor haar bemoeienissen aan toe.

De loonkosten voor het uitgraven van het zwembad en met de uitgegraven grond het gehele bad en een gedeelte van de ijsbaan omwallen, werd begroot op twaalfduizend gulden. Voor de overige kosten, de aankoop van hout voor de opstallen en de eikenhouten brug, de betontegels rondom het bad, de duikplank, het pomphuisje, de te metselen onderdoorgang van het zwembad naar de ijsbaan, de stuw aan de zuidwestkant om het waterpeil in het zwembad te reguleren en het benodigde materieel om mee te werken, bracht zij een bedrag van vijfduizend gulden in rekening. Daar moet onzerzijds nog aan toegevoegd worden dat B en W in dat bedrag de aankoopprijs van de grond van het zwembad heeft verwerkt.

*Tussen hemel en water...
Fotocollectie auteur*

Met het uitgraven van de ijsbaan was minder geld gemoeid: zesenzestighonderd gulden voor het graven en zestienhonderd gulden voor de overige kosten, inclusief de door B en W doorberekende kosten voor de aankoop van de grond.

Met een bedrag van f 25.200,-, inclusief de aankoop van de grond, moest het mogelijk zijn om het zwembad en de ijsbaan te bouwen. Een voorwaarde was wel dat de gemeente Lichtenvoorde uit eigen middelen een bijdrage van zevenduizend gulden in de kosten moest leveren.

Het Waterschap van de Baakse Beek - inmiddels opgegaan in Waterschap Rijn en IJssel - dat vanwege

de waterhuishouding van bad en ijsbaan ook in de plannen was betrokken, oordeelde positief: het object kon de waterstand in de omgeving niet beïnvloeden, bij de bouw ervan niet en later, na de oplevering van het project, ook niet.

Het oordeel van de gemeenteraad

B en W brachten het plan op 12 oktober 1933 in de raad aan de orde. Het werd over het algemeen goed ontvangen. Er was niet veel weerstand. Klein Gunnewiek vroeg of het opgestuwde water geen schade aan de omliggende weilanden kon aanrichten, het gebied was daar immers behoorlijk laag. Van der Laar antwoordde daarop dat de deskundigen (zie vorige paragraaf) hem hadden verzekerd dat dit niet het geval zou zijn.

Liesting, zelf bouwvakker, drong aan op een openbare aanbesteding voor een bedrag van tenminste drieduizend gulden. Daarbij had hij het timmer- en metselwerk in gedachten. De burgemeester was daar geen voorstander van. Bovendien zou, als het voorstel in de geest van Liesting ten uitvoer werd gebracht, Zwolle, waar de DUW zetelde, er zeker niet mee akkoord gaan. Het geld moest immers besteed worden aan werkloosheidsprojecten.

Hogekamp vroeg aan B en W of de gemeente wel in staat was om die zeventuizend gulden op te brengen. De burgemeester stelde hem gerust. Het kon.

Het geheel werd door de voorzitter van de raad in stemming gebracht. Het plan werd met meerderheid van stemmen aangenomen. Liesting onthield zich van stemming.

Anticiperend op de gebeurtenissen vroeg het gemeentebestuur naar aanleiding van het genomen raadsbesluit aan de Vereniging Lichtenvoorde Vooruit (VLV), of zij de badinrichting en ijsbaan in de toekomst wilde beheren. Half december liet het bestuur van die vereniging al weten erg gecharmeerd van die vraag te zijn. Zij zegde haar toekomstige medewerking toe.

De VLV

Wat was de VLV voor een vereniging? Het was een algemene vereniging die in 1933 honderdtachtig betalende leden telde. De contributie was vastgesteld op slechts één gulden per halfjaar, per lid. Het bestuur van die vereniging hield zich met veel gebeurtenissen in Lichtenvoorde bezig, onder andere de boomplantdagen in Lichtenvoorde en de kerkdorpen, de jaarlijkse reis van de ouden van dagen (thans senioren genoemd), het vreemdelingenverkeer, het propageren van de aanleg van waterleiding in de gemeente en tal van andere actuele activiteiten die niet waren vervat in de statuten van andere

Lichtenvoordse verenigingen en stichtingen. (De vereniging werd in de raadsstukken soms ook stichting genoemd. Wij houden het evenwel op vereniging; H.B.).

De stukken werden naar Gedeputeerde Staten van Gelderland gestuurd. Dat instituut hoefde er niet lang over na te denken. Op 31 oktober kreeg Lichtenvoorde bericht dat men met de werkzaamheden kon beginnen.

Deurtjes voor de open haard die van de planken van het zwembad zijn gemaakt. Fotocollectie auteur

Het eigenlijke werk

Vrij kort nadat GS de plannen van de gemeente Lichtenvoorde had goedgekeurd, begon het eigenlijke werk (medio december 1933). Allereerst werden er enkele schaftketen met daarin kachels naar de werkplek gereden, geen overbodige luxe in een winter die ook nog behoorlijk streng was. Het had in december al zo hard gevoren dat er op zaterdag de 16de al een Elfstedentocht kon worden verreden, de vroegste ooit in de geschiedenis van de Vereniging 'De Friesche Elf Steden'.

De Heidemaatschappij had Jan Hekman (1904-1984) als verantwoordelijke man voor het hele project aangesteld. De gemeenteopzichter werd belast met de verantwoordelijkheid over de tewerkgestelden. Persoonlijk gaf hij geen leiding aan de groep, maar delegeerde die aan zijn voorwerker. Deze kreeg ongeveer vijftig mannen tot zijn beschikking. Het juiste aantal kon met geen mogelijkheid vastgesteld worden, enerzijds omdat er af en toe weer een aantal arbeiders werk kreeg aangeboden, wat zij maar al te graag aannamen, anderzijds omdat er wekelijks weer andere werkloos geworden werknemers aan toegevoegd werden. Per saldo werden er meer werklozen aan de groep toegevoegd dan er afgingen, want de werkloosheid in Lichtenvoorde nam, zoals wij reeds schreven, nog steeds toe.

Al het werk aan het bad en ijsbaan is in een tijdspanne van ruim een halfjaar, van december tot juli 1934, met uitsluitend spierkracht uitgevoerd, in twee ploegen. De ene ploeg werkte aan het zwembad, de andere aan de ijsbaan. De werklieden gebruikten zagen en bijlen voor het kappen van de bomen, een stobbentrekker voor het rooien van de boomstronken, spaden en hakken voor het graafwerk, kruiwagens voor het vervoer van zand op korte afstand van de plaats waar werd gegraven, kattenkoppen voor het wegpompen van het grond- en welwater en kiepkarren met bijbehorende rails voor het vervoer van overtollig zand over langere afstand.

De bad- en zweminrichting

Hekman die eendrachtig samenwerkte met de gemeenteopzichter en de voorwerker, ging met beleid te werk. Hij liet het uitgegraven zand meteen naar de plaats brengen waar de wal was geprojecteerd, als het kon met de kiepkar, maar dat ging niet altijd. De wal werd meteen op de vereiste hoogte van circa vier meter gebracht. Om de kruin te bereiken, was er van vrij dikke planken en balken een brede loopplank gemaakt, waarover de mannen de kruiwagens naar boven reden. Met nat zand in de bak was dat een zwaar karwei. Juist het meteen op hoogte brengen van de wal was een goed advies van Hekman, want als de mensen op het laatst het kletsnatte zand uit een diepte van drieëneenhalve meter over de hele lengte van de wal naar boven hadden moeten kruien, een hoogteverschil overbruggen van zeven tot acht meter, was het geen doen geweest.

*Het bad in de herfst.
Fotocollectie auteur*

Na ruim een meter diep te hebben gegraven, moest er af en toe gepompt worden. Nog weer dieper, op ongeveer twee meter, moest er continu worden gepompt, vooral 's ochtends, als 's nachts het pompen achterwege was gebleven. Met de 'kattenkoppen' werd het welwater uit het gat in een van de nabijgelegen beken gepompt, waar het verder werd afgevoerd. Pas later, nadat het bakstenen pomphuisje gereed was gekomen, en de Provinciale Geldersche Elektriciteits Maatschappij (PGEM) het huisje op het elektriciteitsnet had aangesloten, gebeurde dat elektrisch.

Op een diepte van ruim drie meter aangekomen, dreef men tussen het diepe bassin en de rest van het bad op regelmatige afstand en evenwijdig aan elkaar twee rijen vierkante eikenhouten palen de grond in. Die werden een halve meter boven de toekomstige waterspiegel diagonaal met elkaar verbonden door schoorbalken. In de lengterichting van de twee rijen palen werden dikke balken gelegd en goed bevestigd. Daaroverheen werden duimsdikke eiken planken gespijkerd. Er ontstond een oerdegelijke brug die tot aan de sluiting van het bad, hoe kan het anders, volledig intact is gebleven.

Om verspoeling van de wal te voorkomen werd de kruin van de wal beplant met jonge eikenbomen. Tussen de bomen werd gras gezaaid, een harde soort.

Aan de oostkant van het bad, bij de grootste diepte, werd een stevig verankerde stenen wand gemaakt. Daar tegenaan, ongeveer in het midden, werd de duikplank bevestigd. Enkele metselaars bouwden met rode bakstenen de onderdoorgang van het zwembad naar de ijsbaan. De timmerlieden hingen er vervolgens een afsluitbare deur in.

Inmiddels waren half maart enkele timmerlieden, onder wie Antoon van Koot (1907-1968), begonnen met het bouwen van een ruimte voor de badmeester met daarin een loket voor de kaartverkoop. Links en rechts daarvan kwamen de kleedhokjes.

Een paar jaar vooruitlopend op de gebeurtenissen: voor en na de bevrijding werd het houtwerk op het terrein van het zwembad hier en daar aangepast. Het materiaal ervoor kwam van het voormalige jodenkamp dat in Lielvelde heeft gestaan. De DUW, inspectie Gelderland, zetelend in Arnhem, bracht daarvoor op 29 oktober 1945 ruim tweehonderd gulden bij de gemeente Lichtenvoorde in rekening. Tenslotte werd de gehele zuid- en oostkant en de loopruimte voor de kleedhokjes verhard met enkele rijen betontegels van dertig bij dertig centimeter. Tussen de kleedhokjes en de waterspiegel werd een

*Een groep jongens voor het onderkomen van de badmeester.
Fotocollectie: Theo Withag*

breed strand gemaakt. Daar werd later naar hartenlust op geravot of gezonnebaad. Het zwembad naderde zijn voltooiing. Langzaam liep het bad vol met water. De mensen die eraan gewerkt hadden, kregen eer van hun werk. Het bad zag er voortreffelijk uit.

De ijsbaan

Hoe ging het met het uitgraven van de ijsbaan. De oppervlakte van het object was groter dan het zwembad, maar men hoefde minder diep te graven. Daar stond weer tegenover dat het zand over het algemeen veel natter was dan dat van het zwembad, dus zwaarder.

Allereerst werden aan de rand van het project de aangevoerde rails met dwarsliggers aan elkaar geschroefd, waarop de kiepkarren werden gezet, waarna het graven begon. De rails lagen in de richting van het laag gelegen land ten oosten van de ijsbaan.

Kiepkarren vol geschept met nog niet zo heel lang geleden in cultuur gebrachte drassige broekgrond, werden naar de plek van bestemming geduwd, waar ze werden gekiept. Enkele mannen verspreidden de inhoud over de bodem. Wie de eigenaren van die stukken grond waren en of zij voor het ophogen ervan nog wat hebben moeten betalen, is ons niets bekend.

Telkens als het werk een stuk was gevorderd, werden de rails verlegd: in de buurt waar de mensen groeven en op het terrein waar de karren werden gekiept. Zodoende hoefden de arbeiders minder te sjouwen.

Na veel gegraaf en gezwoeg zat het werk erop. Iedereen kon zich opmaken voor de opening van het bad en de ijsbaan, dat een vertraging van drie weken had opgelopen, een stagnatie die geheel te wijten was aan de strenge winter van '33/'34.

Voorbereiding tot de opening

Het gemeentebestuur ging er vanuit dat het bad in de zomer van 1934 in gebruik kon worden genomen. Zij stelde Alex van Delen aan als badmeester. Hij was op 19 juni 1912 in Herwen en Aerdt geboren. Na zijn aanstelling vestigde Van Delen zich in Lichtenvoorde. Zijn ouders, zuster en drie broers waren met hem meegekomen. De aanstellingstijd liep parallel aan het zwemseizoen, van half mei tot half september. Van half september tot half mei moest hij maar ander werk zien te krijgen. Zijn traktement werd vastgesteld op vijftien gulden per week, niet gek in de crisistijd. Het dienstverband van Van Delen is een aantal jaren achtereen telkens met een seizoen verlengd, tot in de bezetting toe. Eind jaren veertig emigreerde hij. Tegelijk met de badmeester werd Antoon van Westerhuis (*1920), een zoon van het raadslid, tot assistent van de badinrichting benoemd, ook voor de duur van het zomerseizoen.

Een ander onderwerp dat voor de opening van het bad besproken diende te worden was de verhuur van het bad en de ijsbaan. De VLV had zich op een eerder tijdstip al gecharmeerd gevoeld dat het gemeentebestuur aan haar had gedacht om het bad en de ijsbaan te exploiteren, nu kreeg zij daartoe een concreet verzoek. Ook nu had het bestuur maar weinig bedenktijd nodig. Ze liet de gemeente per kerende post weten daartoe gaarne bereid te zijn.

Die toezegging betekende een hoop werk. Zij stelde in samenwerking met de gemeente een aantal regels op aangaande het financiële beheer en het gebruik van het bad en de ijsbaan.

Besloten werd dat de VLV het bad van de gemeente zou huren voor een bedrag van 525 gulden per jaar, welk bedrag overeenkwam met het bedrag dat de gemeente aan rente en aflossing moest betalen. Winst hoefde de gemeente in geen geval te maken.

De huurtermijn werd voorlopig vastgesteld op drie jaar. Alle kosten, met uitzondering van de personeelskosten en de kosten voor eventueel groot onderhoud aan het bad, waarvoor toestemming van de raad nodig was, kwamen ten laste van de VLV.

De jongens/mannen en meisjes/dames mochten uitsluitend gescheiden van het bad gebruik maken, een regel die nog vrij lang werd gehandhaafd.

Voor de Lichtenvoordse geestelijkheid, paters, broeders en nonnen, werd eenzelfde regeling ontworpen. Dat lag eigenlijk in het Roomse Lichtenvoorde voor de hand. Je moet de kat immers niet op het spek binden...

Badmode der geestelijkheid

Weldra gonsde het in Lichtenvoorde van de wildste geruchten die lang bleven aanhouden, nog tot in de beginjaren vijftig. De paters en nonnen zouden gekleed in pij of habijt te water gaan, meende er een.

Een ander dacht zeker te weten dat het anders was. Zowel paters als nonnen zouden een lang in de breedte gestreept badpak met pijpen tot aan de knieën dragen. De nonnen hielden daarenboven de kap op. Wij dachten dat die kap met wit gesteven bef het zwemmen er nu niet bepaald gemakkelijker op maakte. Weinig geloofwaardige verhalen dus. En de werkelijkheid?

Op zekere dag besloten we het grote mysterie van de badmode der geestelijkheid eens definitief te ontrafelen. Mijn kameraad en ik vatten alle moed bij elkaar en slopen via de sluis naar het zwembad, waar de nonnen van 16.00 tot 17.00 uur hun zwemtijd plachten door te brengen. Voorzichtig kropen wij tegen de wal op, goed uitkijkend dat we niet in aanraking kwamen met het overvloedig gespannen prikkeldraad, dat hier en daar al was doorgeknipt. Blijkbaar hadden andere nieuwsgierigen al eerder pogingen ondernomen om de badmode van de dienaren en dienaressen Gods vast te stellen. Toen we zonder kleerscheuren de kruin hadden bereikt en boordevol spanning trachtten een glimp van de ongetwijfeld zedelijk geklede nonnetjes op te vangen, hoorden we aan de voet van de wal iemand roepen, meer snauwen. We keken om, benieuwd wie dat was. Tot onze grote ontzetting zagen we de ontzag inboezemde politiemans Ter Haar. Wijdbeens stond hij daar in al zijn gestrengheid te wachten, de handen stevig in de zij geplaat, onheilspellend lachend.

Met knikkende knieën kropen en liepen we naar hem toe, de laatste meters met gebogen hoofd, vuurrood. Ondanks dat hij, naar zijn zeggen en met de wet in de hand, ons zeker veertien dagen kon opsluiten met alleen maar water en brood (ook dat nog!), gaf hij ons na die uiteenzetting een schrobbering die door merg en been ging. Daarbij liet hij het. Hij vroeg zelfs niet eens waar we van waren, een grote meevaller. Een tweede uitbrander bleef ons erdoor bespaard. Het was de eerste - en de laatste - keer dat we met de politie in aanraking zijn geweest.

Nadien hebben we nooit meer de lust gehad om illegaal op ontdekkingsstocht naar het zwembad te gaan. Nadat het gemengd zwemmen werd ingevoerd, hebben wij de geestelijkheid niet in het zwembad waargenomen. Toch wel jammer, want we weten nu nog steeds niet hoe ze gekleed ging...

Kon de VLV nog wat verdienen aan de exploitatie van het zwembad en de ijsbaan? We zullen zien! Het gemeentebestuur van Lichtenvoorde meende in ieder geval van wel, wellicht tegen beter weten in. Ze zag heus wel in, hoe tegenstrijdig met de vorige zin, dat een sluitende exploitatie in normale omstandigheden al bijzonder moeilijk was. En zeker nu, in een tijd dat elke cent wel driemaal moest worden omgedraaid eer hij kon worden uitgegeven. We komen later nog op de financiële toestand terug.

De opening

Naarmate de werkzaamheden aan het bad ten einde liepen, nam de animo van de burgerij voor het zwembad toe. Op dagen en tijden dat er niet werd gewerkt, vooral op de warme voorjaarsdagen, konden enkelen hun geduld niet langer bewaren. Ze togen naar het zwembad en namen er een koele duik. Elke volgende warme dag zwol het aantal aan dat clandestien een bad nam. Dat bleef niet onopgemerkt. Spoedig werd de politiecontrole verscherpt. Dagelijks fietste een agent enkele keren naar het bad om er poolshoogte te nemen, soms reden ze met z'n tweeën ernaartoe. Regelmatig sommeerden ze enkele zwemmers het bad ogenblikkelijk te verlaten.

In juni 1934 stelde het gemeentebestuur in samenspraak met de raad de openingsdatum vast op zondag 8 juli van hetzelfde jaar. De VLV had opdracht gekregen om de gehele organisatie van die dag ter hand te nemen. Daarmee nam ze het gemeentebestuur en de raad heel wat werk uit handen. Uit het vervolg van deze paragraaf zal dat blijken, vooral met betrekking tot het sportieve element dat ze in het programma had opgenomen.

Er werd bij de opening veel belangstelling verwacht. Theo Rosendahl (1907-1984) speelde daar op in. Aleida Wessels bezat destijds schuin tegenover haar boerderij (thans Vragenderweg 67) een bosperceel met opgaande dennen. Zij had het gekocht van de familie Schilderink-Ottink op 'erve Hemink'. Later zou haar oudste zoon Hendrik Wessels (1910-1973) daarop een huis bouwen (het huidige pand Vragenderweg 68, thans bewoond door de familie Spijkers-Gunnewick).

Rosendahl ging een paar dagen voor de opening naar Aleida Wessels en vroeg haar of hij dat bosperceeltje op 8 juli mocht gebruiken als rijwielstalling. Aleida, een goeie vrouw, had daar geen enkel bezwaar tegen. Daarop ging hij naar het perceel, snoeide in gezelschap van Bernard Wessels aan de onderkant van de stam de takken en schoonde het hele terrein wat op, zodat de potentiële klanten zonder belemmeringen de fietsen tegen een van de bomen konden zetten.

*Het boerderijtje
van Aleida
Wessels
Fotocollectie:
Theo Withag*

Op de bewuste zondagmiddag werd het zwembad luisterrijk geopend. Om 15.30 uur werd de stoet ernaartoe op de Markt opgesteld. Voorop reden enkele auto's en bussen met daarin de genodigden: het gemeentebestuur, de gemeenteraad, het bestuur van de VLV, de pas ingestelde zwembadcommissie, waarvan Jan Daalderop (1907-1971) secretaris was, een aantal actieve leden van de Winterswijkse Waterpolo Vereniging (WWV) en die van de Nijmeegse Zwemclub (NZC).

Op geringe afstand achter de gemotoriseerde stoet, voorafgegaan door de politie, marcheerde harmonie Sint Caecilia naar het zwembad. Achter de harmonie het voet- en fietsvolk. Theo Rosendahl deed goede zaken.

De genodigden namen na aankomst hun zitplaatsen in. De rest van de zestienhonderd aanwezigen moest het doen met een staanplaats. Op de tafel waarachter de notabelen zaten, lagen de prijzen uitgestald. Die prijzen, bekertjes en medailles, waren geschonken door het gemeentebestuur van Lichtenvoorde, de burgemeester, de voetbalverenigingen Longa en DES, de damesturnvereniging VEL (Vlug en Lenig) en het bestuur van de VLV.

De voorzitter van de VLV opende de middag. Nadat hij achter de microfoon iedereen van harte welkom had geheten, gaf hij het woord aan burgemeester Van der Laar. Jammer genoeg hebben wij op zijn speech geen beslag kunnen leggen.

Na de rede van de eerste burger werd het Wilhelmus gespeeld, waarna de voorzitter van de VLV wederom het woord kreeg. Deze roemde de manier waarop het zwembad er was gekomen: door eendrachtige samenwerking van het gemeentebestuur, de raad en, niet te vergeten, alle mannen die noest aan het gehele project hadden gewerkt. Een bijzonder woord van dank kreeg Jan Daalderop, die in de voorafgegane maanden bergen werk had verzet. Hij kreeg daarvoor een ovationeel applaus. Bij de opening van het bad werd er gesproken over de 'Bad en Zweminrichting', de officiële naam. Later werd het bad officieus zwembad 't Meeken genoemd, naar de veldnaam waarop het is uitgegraven.

De wedstrijden op de openingsdag

Na het officiële gedeelte begonnen de zwemwedstrijden, voorafgegaan door kussengevechten voor jongens tot en met veertien jaar. De speaker riep ze op en versloeg de gevechten hartstochtelijk. Hetzelfde deed hij later bij de zwem- en polowedstrijden voor heren. De dames mochten hun kunnen op de balk niet tonen, evenmin op de andere onderdelen die nog volgden. Gemengd zwemmen was immers niet toegestaan.

Hoe gingen die kussengevechten in zijn werk? Wel, heel eenvoudig. Op een tamelijk gladde balk boven het water zaten twee wiebelende jongens die elkaar met een kussen te lijf gingen. Wie van de

balk werd gemept, kon zich gaan aankleden. De winnaar ging een ronde verder, en moest het dan opnemen tegen een jongen die ook een ronde verder was gekomen, enzovoort.

Na een groot aantal verwoede gevechten, waarna telkens de overwonnenen in het koele water viel, de overwinnaar er weinig later vreugdevol achteraan plonsde om plaats te maken voor het volgende duo, bleven er vier prijswinnaars over.

Wim Weeber (*1920) verwierf de eerste prijs. Hij had al zijn tegenstanders van de balk geslagen, en niet zo zachtzinnig ook. Jan Wegman (*1922) legde beslag op de tweede prijs, Bonnie Sevink (*1921) op de derde en Theo Wegman (*1924) op de vierde. Allen hadden zich geducht geweed, maar hadden in Weeber, de oudste van de vier, toch hun meerdere moeten erkennen.

Daarna stond de zeven maal vijftwintig meter vrije slag op het programma. Er deden vier estafetteploegen aan mee: WWV I en II en NZC I en II.

Zowel WWV I als II moesten het dik afleggen tegen respectievelijk NZC I en II.

Bij het waterpolo lagen de krachtsverhoudingen iets minder ver uiteen. NZC I won met 2-1 van WWV I en de tweede zeventallen speelden met 2-2 tegen elkaar gelijk, waarmee een einde kwam aan de zeer geslaagde openingsdag.

Op maandag 9 juli werd het bad voor het publiek opengesteld. Druk was het er de eerste jaren niet. Later, eind jaren veertig en in het begin van de jaren vijftig, kwam daarin een kentering, nadat de kinderen op warme zomerdagen in plaats van gymnastiek schoolzwemmen kregen en vertrouwd raakten met het bad.

De zwemkleding van nogal wat kinderen was in de beginperiode eenvoudig, om niet te zeggen schamel. Door schaarste aan geld en textiel droegen heel wat jongens een zwarte katoenen onderbroek, waarvan de gulp uiteraard heel discreet was dichtgenaaid. De meisjes droegen, hoe kan het anders, hemd en onderbroek; het hemd was doorgaans licht van kleur, de onderbroek gewoonlijk zwart, net als bij de jongens. Sloot de zwembroek aan het begin van de spartelpartij nog redelijk nauwsluitend om het achterwerk, een halfuur verder hing het kruis al ter hoogte van de knieën. Niemand die dat deerde. De pret in het water maakte alles goed.

Heel wat mensen bewaren leuke herinneringen aan het zwembad, vooral aan badmeester Overmeen uit Arnhem, een begaafd pedagoog. Elke dag reisde hij per GTW-lijnbus naar Lichtenvoorde, waar hij ter hoogte van de Driehoek zijn oude fiets pakte en ermee naar het zwembad reed. 's Avonds in omgekeerde volgorde.

De man droeg altijd een witte, korte broek en een wit hemd, een enkele keer een poloshirt. Het wit stak nogal af tegen zijn door de zon gebruide huid. Wie niet kon zwemmen had niet het lef om in de buurt van het diepe bad te komen. Deed iemand dat toch, dan dreef Overmeen de persoon in kwestie met zijn indringende, ietwat loensende blik en enige duidelijke woorden linea recta naar het eerste bad, tot groot vermaak van de omstanders.

Af en toe stal de badmeester bij het badende publiek de show door het uitvoeren van zijn bekende salto's van de hoge duikplank: voorwaartse en achterwaartse. Ze lukten altijd. De kinderen die hem daarna imiteerden, meestal jongens die zichzelf wilden bewijzen, kwamen veelvuldig plat op de buik in het water terecht.

De jongens die bijna elke dag naar het zwembad gingen (ons schieten de namen Jan Huigen uit Vragender en Adrie van Herwijnen uit Lichtenvoorde te binnen, maar het zijn er ongetwijfeld meer geweest), mochten de badmeester wel eens assisteren. Ze waren herkenbaar aan de korte, witte broek die zij trots over de zwembroek droegen.

Het bezoek dat de jongens van 'Harreveld' aan het zwembad brachten, hoofdzakelijk in de jaren vijftig, was een hoofdstuk apart. Onder leiding van een broeder marcheerden zij zingend van Harreveld naar Vragender. Hoe dichters zij het zwembad naderden, hoe hoger het tempo. Op het laatst was de snelheid zo hoog, dat het meer op een speedmars leek.

Bestoft en bezweet ging de groep dan te water. Twee uur later klonk de roep van de broeder. Als één man verlieten ze het water, kleedden zich aan en aanvaardden de terugtocht, die iets minder snel verliep.

Begin jaren zestig behoorden die wandeltochten tot het verleden. Op het terrein van het internaat was een zwembad geopend. De kinderen van het dorp Harreveld mochten daar ook gebruik van maken.

Opening Café

Ondergeteekende maakt aan het geachte publiek van Lichtenvoorde en Omstreken bekend dat hij den Paaszondag zijn naar de eischen des tijds ingerichte Café, in de onmiddellijke nabijheid van het Zwembad

wenscht te openen

Beleefd tot een bezoek uitnodigend.
Aanbevelend

J. H. TER BOGT

Vragender weg

Lichtenvoorde

Café van J.A. ter Bogt

Iemand die zich qua klandizie veel van het oude zwembad had voorgesteld, was Jan ter Bogt (1905-1985) uit Vragender. Ter Bogt, beter bekend als Harmelink-Jan, kreeg op 22 november 1934 van de gemeente een drankvergunning.

In een regionaal dagblad maakte Ter Bogt op 19 april 1935 bekend dat hij zijn café op tweede paasdag voor het publiek open zou stellen. In dezelfde krant plaatste hij een vrij grote, vetomlijnde advertentie. Duidelijk refereerde de vergunninghouder aan het pas geopende zwembad. Wij zullen u die advertentie niet onthouden. Jammer genoeg was de originele tekst in de krant slecht te lezen. Een fotokopie kon er niet van gemaakt worden, vandaar dat we u de originele tekst in de oorspronkelijke spelling, lettertype en grootte hieronder aanbieden.

De eerste tijd kreeg Harmelink-Jan redelijk veel bezoekers in zijn café. Zelfs het feest van het bruidspaar Wessels-Vos, zijn toekomstige burens, werd er gehouden. In 1946 liet Ter Bogt de vergunning niet verlengen.

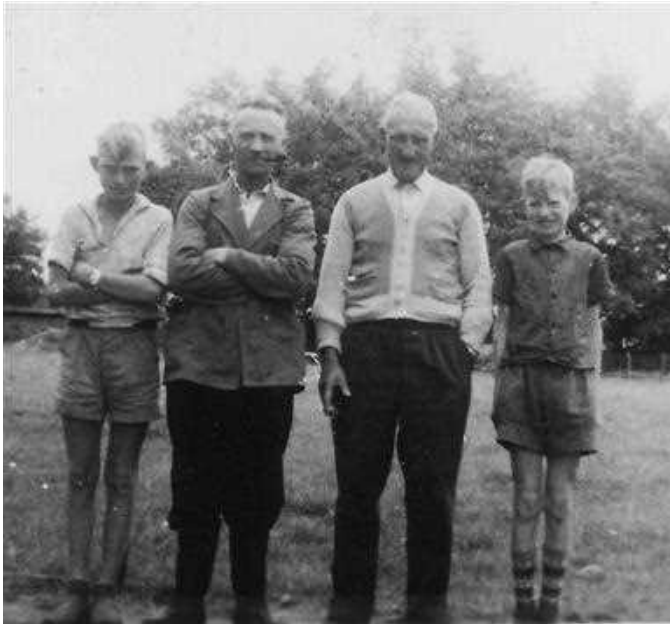
Buitengewoon gemeenteveldwachter

In een eerdere paragraaf hadden wij het over clandestien zwemmen voordat de badinrichting was geopend. Na de opening, zo bleek maar al te vaak, was het bad buiten de openingstijden een gewild object voor ongenode bezoekers, meestal op avontuur beluste kwajongens. Aan de achterkant van het bad kropen ze over de wal, deden hun zwemkleding aan en trokken enkele baantjes. Al had iedereen daarvoor zijn redenen, aanvaardbare of onaanvaardbare, het mocht niet. Van meet af aan controleerde de politie streng. Toch was het voor de politie geen doen. De agenten liepen dikwijls achter de feiten aan. Als ze een tip kregen dat er in het zwembad weer enkele jongens hoorbaar in het water lagen te spartelen, en ijlings naar het zwembad fietsten, waren de vogels meestal gevlogen. Het gemeentebestuur zocht naar een oplossing om het clandestiene zwemmen voorgoed een halt toe te roepen en vond die.

Zoals we reeds schreven, stond schuin tegenover de toegangsweg naar het zwembad de boerderij van Aleida Wessels. Aleida's echtgenoot, Herman Wessels (1875-1922), had naast het beroep van landbouwer nog een nevenfunctie. Hij was in dienst van de gemeente Lichtenvoorde, als medewerker in de buitendienst. Na zijn overlijden werd die functie in los dienstverband overgedragen aan zijn oudste zoon Hendrik Wessels. Pas op 1 september 1931 kreeg die bij de gemeente een vast dienstverband aangeboden met een jaarwedde van 936 gulden.

Het voormalige café van J.A. ter Bogt aan de Vragenderweg, dicht bij de afslag naar het zwembad. In de deur een in de buurt geëxplodeerde bom beschadigde woning is de tapkast in de gelagkamer duidelijk te zien. In de advertentie is een fout gemaakt. De initialen J.A. zijn volgens een van zijn zonen abusievelijk als J.H. in de advertentie afgedrukt. Fotocollectie auteur

Een historische foto op de toegangsweg naar het zwembad. De volwassene links v is Hendrik Wessels, buitengewoon gemeenteveldwachter. Naast hem de heer Overmeen uit Arnhem, die tot aan zijn pensionering badmeester is geweest. Geheel rechts staat Joop Wessels, geheel links zijn vriend Frans ter Bogt. Fotocollectie auteur

daarvoor was hij door de commissaris van de koningin in de provincie Gelderland benoemd tot buitengewoon gemeenteveldwachter.

De financiële toestand van het zwembad

De hoop die het gemeentebestuur koesterde om vanaf de opening met een opbrengst van minimaal 525 gulden per jaar quitte te spelen, bleek een ijdele te zijn.

Al na het eerste jaar vroeg de VLV (begin 1935) uitstel van betaling aan bij de gemeente, omdat het aantal betalende zwemmers tamelijk ver onder de verwachting was gebleven. De oorzaak? De prijs van het kaartje. Die was te hoog. Baden tegen een sterk gereduceerde prijs, dat later in het seizoen was ingevoerd, had geen financieel soelaas geboden. Na die prijsverlaging was het bezoek aan het bad wel iets toegenomen, maar dat had veel minder geld in het laatje gebracht. Er waren in 1934 slechts 173 baden door volwassenen en 325 baden door kinderen genomen. Alles tezamen hadden die f 34,05 opgeleverd. Indien die baders de volle prijs hadden moeten betalen, zou dat f 76,75 zijn geweest. Op 20 maart 1935 werd de aanvraag tot uitstel van betaling in de gemeenteraad behandeld. Er werd niet al te lang over gesproken. Raad en bestuur trokken de juiste conclusie. Rendabel zou het pas geopende bad nooit en te nimmer worden. Het raadslid Boekelder accepteerde die conclusie lijdzaam met de opmerking: 'Indien er geen gereduceerd tarief was geweest, waren die mensen in het afgelopen seizoen niet gekomen en hadden we helemaal geen inkomsten gehad.'

Zonder hoofdelijke stemming werd het verzoek van de VLV aangenomen.

Op maandag 31 december werd er weer over het zwembad vergaderd. Nu ging het niet meer over uitstel van betaling, maar om kwijtschelding van honderd gulden. De raad keek kritisch naar de door de VLV ingediende stukken die zij ter beoordeling had gekregen. Even werd nog gesproken om vijfenveertig gulden van die honderd op het salaris van de badmeester te korten, want hij had per slot van rekening de eerste drie weken niet gewerkt omdat het bad te laat was opgeleverd. De meeste raadsleden tekenden hiertegen met voor de hand liggende argumenten bezwaar aan. De badmeester kon er ook niets aan doen dat het bad te laat was opgeleverd en bovendien, een nog zwaarwegender argument, was zijn salaris in 1934 contractueel vastgesteld. Het enige wat de raad kon doen was instemmen met het verzoek van de VLV., al was het in die moeilijke jaren niet van harte.

Welnu, bij het gemeentebestuur was het uiteraard bekend dat een van zijn ambtenaren in de buitendienst dicht bij het zwembad en de ijsbaan woonde. Op zekere dag, een goed jaar na de opening, werd Wessels benaderd door een afgevaardigde van het gemeentebestuur met de vraag of hij genegen was om buiten de openingstijden toezicht uit te oefenen op de ijsbaan en het zwembad. Wessels ging ermee akkoord. Hij kreeg voor zijn diensten geen financiële vergoeding, wel veel werk. Menigeen die er niets had te zoeken werd weggestuurd, meestal slenterende jongens rond het bad en de ijsbaan. Een enkele keer lagen zij in het bad. Soms in de ijsbaan, als ze probeerden of het ijs al hield... dus niet! Dat er buiten de openingstijden regelmatig toezicht op de badinrichting en ijsbaan werd gehouden, was dus geen luxe, maar noodzaak.

Met ingang van 1 januari 1946 kreeg Wessels een vergoeding van honderdvijftig gulden per jaar voor zijn diensten. Even

In 1935 deelde penningmeester Hermann Heinrich Rudolf Grothe (*1902) van de VLV het gemeentebestuur mee dat het nadelig saldo over 1934 f 319, 81 was geweest. Dat kon er ook nog wel bij. Het bedrag dat de gemeente jaarlijks moest bijpassen werd telkens hoger. De laatste jaren zelfs duizenden guldens. Dat duurde tot aan de sluiting van het bad in 1976, nadat de bouw van de nieuwe, luxueuze door aardgas verwarmde zwemaccommodatie aan de Esstraat in gebruik was genomen, waarvoor in het jaar 1974 de eerste steen was gelegd. Kon het bestuur van de gemeente nu hopen op een sluitende exploitatie? Geenszins!

Het nieuwe zwembad

Het nieuwe complete zwembad 't Meekenesch', geopend in het seizoen 1976, drukte op den duur door de almaar stijgende exploitatiekosten loodzwaar op de gemeentebegroting. In verhouding meer nog dan het oude ooit had gedaan. Geen wonder dat het nieuwe zwembad in zijn oorspronkelijke staat een nog minder lang leven beschoren was dan het oude. Daar kwam nog bij dat de aardgasprijs stelselmatig werd verhoogd, al meteen na de opening.

De natuur neemt enkele jaren na de sluiting van de buitenbaden van 't Meekenesch weer bezit van het terrein. De uitkijktoren gaat al half schuil achter het geboomte. Fotocollectie auteur

Een andere oorzaak voor de oplopende tekorten was de opkomst van het zwemmen in de plassen die waren ontstaan door de zand- en grindafgravingen. In onze regio waren dat de Slingeplas en het Hilgelo. Die twee plassen trokken op hoogzomerse dagen duizenden badgasten, ook Lichtenvoorders. Dat ging ten koste van het bezoek aan de verwarmde zwembaden.

Dat alles tezamen heeft het gemeentebestuur na rijp beraad doen besluiten om de grootste verslinders van het aardgas, de buitenbaden, buiten gebruik te stellen. In het najaar van 2003 begon de sloop ervan. Nu wordt alleen nog het overdekte bad gebruikt en in de zomerdag het kleine buitenbad voor de peuters en de kleuters.

Recentelijk werd overwogen om voortaan in de zomermaanden het overdekte bad te sluiten. Tot een besluit hiertoe is het nog niet gekomen.

Een nieuwe bestemming

Terug naar het oude zwembad. Na de sluiting in 1976 lag het bad er een jaar of zes, zeven verlaten bij. Toezicht was er niet meer. De buitengewoon veldwachter die regelmatig een kijkje nam, was al in 1973 overleden. Er werd geen nieuwe benoemd. Langzaam verloederden de opstallen. Hier en daar waren al bruikbare materialen gesloopt. De natuur nam bezit van de omgeving rond het bad. Het water werd afgeschermd door een metersbrede haag van brandnetels. Daar tussendoor schoten jonge bomen als paddenstoelen uit de grond, wedijverend wie het snelst kon groeien. Zo ontstond heel geleidelijk een fraai natuurgebied in en om het natuurbad, gecomponeerd door de natuur zelf.

In 1984 pachtte de familie Rondeel-Cuppers van de gemeente het bad voor een periode van tien jaar, welke periode nog eens met tien jaar is verlengd. Hun eerste werk was het weer toegankelijk maken van het bad. Daarna stichtten zij er een forellenkwekerij annex -visserij. Na afloop van die twee termijnen, in 2004, kwam het voormalige zwembad weer leeg te staan. Niet lang daarna werd er de huidige bestemming aan gegeven: natuurgebied de Biezenplas

Ten slotte de ijsbaan

Kostte het zwembad de gemeente jaarlijks handenvol geld, met de ijsbaan viel dat reuze mee. De exploitatie was veel goedkoper. Vaste personeelskosten waren er nauwelijks. Af en toe namen Van Delen en Van Westerhuis even een kijkje. En de onderhoudskosten aan de ijsbaan waren aanzienlijk lager dan die van het zwembad. De waterplas hoefde niet elk jaar leeggepompt en schoongemaakt te worden. De ijsbaan kreeg een veel lagere omwalling en dat was niet voor niets. Een hoge omwalling gaf het schaatsend publiek weliswaar meer beschutting tegen de kou, maar deed bij vriezend weer afbreuk aan een spoedige ijsvorming. Om ongeveer dezelfde reden is de ijsbaan minder diep uitgegraven: ondiep water bevriest namelijk sneller dan diep water. En de kans dat iemand bij het door het ijs zakken onder het ijs terechtkomt, is aanmerkelijk kleiner.

De baan werd in het seizoen '34/'35 opengesteld. Om de schaatsers ook 's avonds na werktijd tegemoet te komen bij het beoefenen van hun sport, werd rond de baan verlichting aangelegd. Dat

De sloop van het diepe bad. De springplank en de startblokken staan nog overeind, het bassin is reeds voor een deel gesloopt.

Fotocollectie auteur

*Na de opening van de visvijver in 1991 helpt burgemeester van Rijckevorsel enkele jonge leden van de vereniging een handje.
Foto: collectie Henny Bennink*

werk werd gegund aan J.H. Wopereis uit Zieuwent. De werkzaamheden van de installateur bestonden uit het plaatsen van vier palen, op elk eilandje twee, een aan de binnen- en een aan de buitenkant, het aan elke paal monteren van een geëmailleerde lampenkap, waarin lampen van een hoog wattage werden gedraaid. Het geheel sloot Wopereis aan op het elektriciteitsnet van de PGEM. Verscheidene winters kwamen de schaatsliefhebbers goed aan hun trekken, vooral in de bekende strenge winters van 1941, 1942, 1947, 1954, 1956 en 1963. Dagen achtereen werd er op de gezellige baan geschaatst; de kunstschaatsers en krabbelaars op het middengedeelte tussen de eilandjes, de snelheidsduivels linksom de eilandjes.

Met grammofoonmuziek, koffie, warme chocolademelk, poffertjes of ander gebak was het sfeervol op en rondom de baan. In enkele winters zijn er schaatswedstrijden gehouden.

Na 1963 werd er beduidend minder op de ijsbaan geschaatst, enerzijds door de afnemende strenge winters, anderzijds door de opkomst van de ijsbanen op ondergelopen weilanden, onder meer in Zieuwent en in Lieveelde en sedert 1979 ook in Lichtenvoorde. Die banen konden door snellere bevrozing eerder geopend worden.

Net zoals dat bij het zwembad het geval was, heeft ook de ijsbaan het geïnvesteerde geld nooit opgebracht.

In het seizoen '48/'49 huurde hengilvereniging 'De Rietvoorn' de ijsbaan. Met een onderbreking van dertien jaar, van 1955 tot 1968, hebben de leden ervan tot nu toe altijd de hengel mogen uitwerpen.

Fluitjesholt

Door Frans Bonnes

Korts was ik op 'n feestjen woor Fons Krabben uut Harvele ok was. Op de wie:ze van Het tuinpad van mijn vader zong hee door een leedjen, en dat deet e merakels mooi, aover hoo 't er vrogger an too ging met 't naor de karke gaon, wa'j mosten doon en veural ok wa'j mosten laotn. 't ging ok aover de rolle dee de karke spöln in onze kinderjaorn en de vanzelfsprekkenheid woormet 't een en 't ander deur onze olders woddn an-enommene. Nostalgie met ne glimlach moor ok wal enegszins verwaevn met 'n betjen weemoed naor de tied woorin eenvoud nog ne deugd was...

Wandel'n hef as plezierige bi-jkômstigheid dat er naost 't geniët'n van de natuur ok volop tied is aover dinge nao te denkn. Zo ok aover dee teksten woor Fons aover zong. Umngeliek deed mi-j dat denken an dinge dee'j vrogger deedn of deur ow vader woddn veur-edaone. Dinge maakn woor 'j as kindere met spöln.

Ne tolle maakn van 'n läög neigoornklösken, vlegers maakn woorbi-j ne olden gekoktn eerpel as gluton (plaksel) woddn gebroekt, ne foekepot van ne varkensblaoze, ne flitsebaoge van sprakelholt of ne fletterbusse van 'n endeken holt van ne vleeerbos. Ne kattedulte maakn leern wi-j ok moor dat ging meestparts op ne andere wie:ze want ow olde leu stondn neet te wacht'n op ne kapotgeschott'n roete a'j wolln bewie:zn da'j ne sprao van 't dak kondn scheet'n.

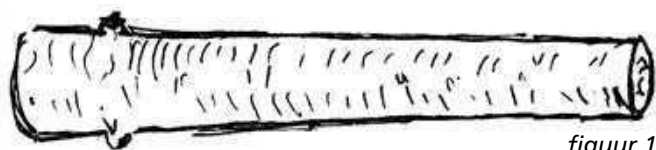
Dit veurjaar, wandelend en in gedachten op 't 'tuinpad' van mien vader lopend, mos ik denken an dee kere dat mien vader veur mi-j 'n fluitjen maakn uut ne tak van ne elze. Een zakmes he'k altied bi-j mien dus lek 't mien moor 't beste um te prebeern of ik 't nog kon. Umdat 'k ongemarkt al areg wied van de hand was elopene he'k mien op 'n benksken ezat en bun'k begonne. In 't Aaltense goor he'j elzen genog. Eerste was ut nog klungelderi-je moor allengs ging 't better en kreeg ik 't veur mekare 'n fluitjen te maakn.

Korts vetelln mien 'n lid van 't koor woor 'k bi-j zinge dat hee veur de eerste kere met zienn kleinzönne was waezen fietsen. Mooi wark is dat zonne kleinn praekebuul veurop in 'n steultjen en maor vraogn: "Opa wat is dat en wat is dat?" Ze rätelt vake an ene bie:ze deur. Hoo rieke bu'j dan eigenlijk wal neet en zeker a'j ok nog könt vertelln aover wat der vlög en wat der greuit. Veur dee opa's en papa's lik 't mien ne goeie gedachte nog 's te umschrie:vn hoo'j zo'n fluitjen maakt. En at der

oma's bunt dee dat ok wilt is dat meer as prie:zensweerdig.

Snie in 't veurjaar as 't sap in de beume en de struukn weer begunt te streamn ne tak van ne elze of ne veugelbaeznstruke (lijsterbes), ongeveer zo dikke as ne neet al te dunnen pink. Zeuk tussen twee 'kneupe' (plaatse woor de bladknöppe zit) 'n recht stuksken van um en naobi-j twalef centimeter en snie 'n tak onder den baovensten knoop mooi recht af zodat der van den ondersten knoop af erekkend een recht stukke van 'n centimeter of achte aoverblif. (zie figuur 1)

Slao der wal acht op dat der onder den ondersten knoop 'n stuksken van 'n tak

figuur 1

figuur 2a

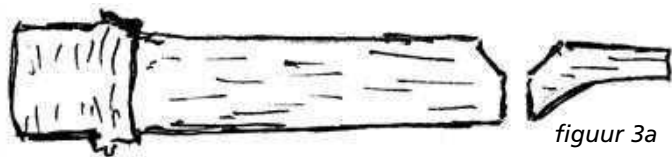

figuur 2b

as handvat aoverblif. Met 'n scharp mes maak i-j no vlak baoven den aovergebleven knoop ne snee in de baste, helemaole rond, moor wal allene de baste en neet 't holt zelf. A'j dat edaone hebt maak i-j der nog ene 'n millimeter of drie der naost. No ku'j dat ringesken van de baste tussen dee twee inkepingen der met de punte van 't mes zo uut-haaln (zie figuur 2a).

An 't andere ende snie'j no un mondstuk, te beginn ongeveer twee centimeter vanuut 't recht afgesneden ende en ne inkeping van 'n millimeter of vie:ve al naor gelang de dikte van ow höltjen (zie figuur 2b).

Der mot wal een paar millimeter verschil zittn tussen de inkeping en 't begin van 't mondstuk. No kom i-j an 'n punt waarbi-j i-j wal 'n betjen veurzichtig mot waezn, anders maak i-j ow fluitjen in anbouw hendeg kapot. Nem ow mes bi-j 't lemme, 't fluiholt bi-j 't handvat en tik op 't holt moor wal eengaal blieden dreien. Dat tikkn is dus gin heipäöle inslaon en ok gin grindtegels ankloppn moor kieken naor ow materiaal en veural de baste neet kapotslaon. Mien vader zong door 'n leedjen bi-j dat begon met : "Tep sap siepe wanneer bun i-j riepe..." moor wieter ken ik dat neet meer en dat spit mi-j bezunder. Misschien dat der onder de laezers nog iemand is dee 't kent, dan heur ik dat gerne. Deur dat kloppn komt der onder de baste sappen vri-j en door geet 't umme. Doordeur kump de baste vri-j van 't holt. Nao 'n tiedjen, um en naobi-j twee minuten, sluit i-j de hand um de baste van 't 'fluitgedeelte', zodäönig dat de vingers zich sluit om de baste. No mo'j veurzichtig moor wal 'n betjen noks - elzenholt is ter jo meer as zat - ne dreiende beweging maakn met den hand. Met owwen hand den 't handvat vaste hölt drei i-j tegeliekertied de andere kante uut. A'j genog eklopt hebt zö'j zeen dat de baste in zien geheel los löt en met de minste meuite van 't holt af-eschaovene kan woddn. Woor i-j dee dwarsinkeping emaaft hebt snie i-j no 't holt deur (neet de baste want dan kö'j weer van ni-js beginn; zie figuur 3a).

figuur 3a

figuur 3b

figuur 4

No he'j 'n onderstuk en 'n mondstuk. In figuur 3b zee'j de baste in fluitmodel. Van 't mondstuk snie'j no an de baovenkante un klein plaetjen zodat der a'j 't mondstuk in de hulze van de baste terugge plaatst der 'n betjen ruimte vri-j blif van 'n paar millimeter. Al naor gelang de grötte van dee ruimte he'j 'n fluitjen met ne hogen of laegeren toon. Zet 't fluitjen in mekare, de hulze op 't holt moor neet helemaole tot onderan en 't mondstuk op dee plaatse woor de baste ok dee vorm hef (zie figuur 4). 't fluitjen is kloor um te gebroekn.

Döt 't fluitjen 't onverhopt neet dan kan dat liggen an:

1. I-j hebt vegettn te blaozn. Ik geef ow de raod dat dan toch te doon.
2. I-j hebt wal eblaozn moor gin aom genog. Mienn raod: depe aodem haaln.
3. Gin aom genog. Mienn raod: der wat an doon da'j neet zo kotäödemeg bunt. Lid woddn van een koor.
4. Miene handwie:zing glad vekeerd begreppn!

Döt 't fluitjen 't wal, geniet dan van 't glunderende gezichte van den kleinen pork, zet um gauw op de fietse en laot um oma vetelln hoo fijn 't was bi-j opa op de fietse."Opa hef fuitjen maakt." Umsgeliek döt oma ow dan 'n borreltjen in en da's dan weer mooi met-enommene.

Kump der nao da'j van alles eprebeert hebt nog gin geluud uut ow fluitjen zet ok dan ow kleinkind moor gauw weer in 't fietsensteultjen en koop 't 'n lekker ijsjen.

Ik denke trouwens dat 't heel vrogger veural herders wazzen dee fluitjes maakten. Zo kondn ze mekare waarschouwn bi-j onraad of wat dan ok. Rechtevoort he'w door 'n mobieltjen veur. Niks ni-js dus eigenlijk.

A'j 't ok wilt prebeern, geluk der met en oh jao... elzenholt en veugelbaeze neumen ze vrogger fluitjesholt.

Gezondheidszorg in Lichtenvoorde

Het St. Bonifaciusziekenhuis in Lichtenvoorde 1921 – 1984

Door H. Meekes

In het begin van de twintigste eeuw werd de ziekenverzorging aan huis in Lichtenvoorde nog uitgevoerd door een aantal (niet speciaal opgeleide) vrouwen van de zogenaamde St. Elisabethvereniging.

Na het nodige overleg, o.a. tussen huisartsen en parochiegeestelijken was men het erover eens, dat dit meer professioneel moest gebeuren, en bij voorkeur vanuit een speciaal onderkomen.

Nadat in 1919 bij een inzameling ter gelegenheid van een jubileum van de pastoor een bedrag was Hfl. 12.000,- als aanvangskapitaal bijeen gebracht was, werd op 19 mei 1920 de 'Stichting St. Bonifacius-ziekenhuis' opgericht. In een gedeelte van een herenkuis aan de Broekboomstraat (het latere fraterskuis St. Eloy) werd een aantal kamers ingericht voor de opvang en verpleging van zieken; er was plaats voor ongeveer 8 patiënten. Voor de professionele verpleegzorg werd contact gezocht met de congregatie van de Franciscanessen van Münster. Op 11 juni 1921 konden drie zusters, t.w. Zr. Gerina, Zr. Lucella en Zr. Canisia in het gebouw ondergebracht worden om vandaar uit hun taak te beginnen.

Naast de verpleging van de opgenomen patiënten waren de zusters vooral druk met de z.g. wijkverpleging in heel de gemeente Lichtenvoorde. De medische zorg werd verricht door de aanwezige huisartsen, die voor bijzondere gevallen een specialist van elders konden laten komen. Aan het eind van de jaren twintig ontstond er behoefte aan meer ruimte en meer mogelijkheden.

Doordat de familie Jaartsveld haar tuin aan de Dijkstraat beschikbaar stelde was de stichting in staat, o.a. met een voordelige lening van de Boerenleenbaak een ziekenhuis te bouwen in voormelde tuin. Architect Sluijmer uit Enschede maakte het ontwerp en de bouw werd uitgevoerd door aanemingsbedrijf Post.

In het bestuur van de stichting zaten toen: pastoor Amadeus de Graaf, en de heren H.B.M. Hulshof, Th.J.G. Sterenborg, G.J. Hulshof, A. Klein Tank, H. Harmsen en A. Klein Gunnewiek.

Op 25 april 1933 vond de feestelijke opening plaats. Het ziekenhuis had ruim 40 bedden, een operatiekamer met toebehoren, spreekkamers voor specialisten en een keuken. Er was ook een ruim woongedeelte voor de zusters met een eigen kapel. Begonnen werd met acht religieuze verpleegkundigen, vijf meisjes voor keuken en huishoudelijk werk en een huisknecht: B. Reuvekamp. De huisartsen

De voorzijde van het ziekenhuis rond 1962.

De foto's bij dit artikel zijn alle uit de collectie van G. Eppingbroek, tenzij anders vermeld.

deden ook toen nog de normale onderzoeken en behandelingen en voor eventuele operaties en bijzondere onderzoeken kwamen specialisten uit Arnhem of Enschede.

De dagelijkse leiding had Moeder Overste, maar het bestuur van de stichting was er zeer nauw bij betrokken. Van 1938 tot 1963 werd de administratie gedaan door de heer A.C. Paasschens.

Tussen 1938 en 1942 kon het bestuur door aankoop en schenking het terrein met enkele aangrenzende stukken grond uitbreiden.

Tijdens de oorlogsjaren 1940/1945 konden de (Duitse) zusters gewoon doorwerken en ze boden zelfs aan veel onderduikers een veilige schuilplaats. Na de oorlog werd het St. Bonifaciusziekenhuis verder uitgebreid: er kwamen vaste afspraken met diverse specialisten, die regelmatig spreekuren hielden. Het aantal spreekkamers werd uitgebreid, er kwam ook een laboratorium en een röntgenkamer, hetgeen mogelijk werd door veel particuliere bijdragen. Zr. Vedasta had de leiding op het laboratorium en zr. Navalina, die als 50-jarige nog een opleiding voor röntgenlaborante volgde, werd hoofd van die afdeling.

Eén van de ziekenzalen uit de periode voor 1940. De huisartsen verrichtten de normale behandelingen en voor operaties kwamen specialisten uit het St. Elisabeth Ziekenhuis uit Arnhem.

De operatiekamer rond 1938. Met de eenvoudige hulpmiddelen van toen werden soms ingrijpende operaties verricht.

Na 1950 hoefden de zusters geen wijkverpleging meer te doen; deze taak werd overgenomen door het Wit-Gele Kruis. In 1959 werd er een royaal kinderpaviljoen bijgebouwd, voor ca. 40 kinderen, zodat het beddenbestand toen op ruim 100 kwam. Ook werden er een wasserij en een zestal kamers voor intern lekenpersoneel bijgebouwd. In 1962 kreeg het ziekenhuis een eigen ambulance, waarvan Jan Nijhuis de chauffeur werd; hij bleef dit tot 1 april 1984.

De regentenkamer voor de tweede wereldoorlog.

In 1963 werd dr. Seignette, als internist de eerste specialist, alleen voor Lichtenvoorde. De heer Paasschens, administrateur, werd in 1963 opgevolgd door dhr. H. Meekes (schrijver van dit artikel) die in 1969 belast werd met de algemene leiding. Naast hem was er een verpleegkundig directrice: tot 1973 zr. Ernella, daarna mej. C. Bastaanssen en van 1976 tot 1980 dhr. Koen. Moeder Overste hield de leiding van de huishoudelijke dienst.

Ondanks de lopende onderhandelingen over de samenvoeging van de vier Oost-Achterhoekse ziekenhuizen (Groenlo, Lichtenvoorde en twee in Winterswijk) tot een streekziekenhuis, kreeg Lichtenvoorde in 1966 alsnog toestemming voor een flinke uitbreiding. Er werd in 1967 een semi-permanente vleugel bijgebouwd met parkeerplaats aan de dr. Besselinkstraat. Andere afdelingen werden verbouwd, waardoor het aantal bedden op 115 kwam. In 1968 kwamen daar nog bij een ruime personeelskantine, een bestuurskamer en een flinke afdeling fysiotherapie met ingang vanaf de Molendijk. Tevens kwam er aan de voorzijde (de Dijkstraat) een mortuarium met sectiekamer.

Helaas was de congregatie van de zusters uit Münster op de duur niet meer in staat de ouder wordende en vertrekkende religieuzen te vervangen. Van de in 1978 nog aanwezige zusters met zr. Juliëtte als

De aanbouw aan de achterzijde van het ziekenhuis in 1961.

In 1981 had het ziekenhuis de beschikking over twee ambulances. Op de foto het voltallige personeel met de beide wagens voor de ingang van het ziekenhuis aan de Dr. Besselinkstraat.

overste, werd op 29 januari 1978 in een officiële viering op indrukwekkende wijze afscheid genomen. De zusters van deze congregatie zijn gedurende 57 jaar (van 1921 tot 1978) voor de Lichtenvoordse gemeenschap van onmeetbare en onschatbare waarde geweest.

De besprekingen tussen de Oost-Achterhoekse ziekenhuizen leidden in 1980 tot het door de overheid gewenste besluit dat er in Winterswijk één Streekziekenhuis zal komen, ter vervanging van de bestaande vier ziekenhuizen. Reeds in 1980 nam de heer B. Groothuis, de latere directeur van het streekziekenhuis Koningin Beatrix, de directietaak van het Lichtenvoordse ziekenhuis op zich, zodat de heer Meekes de vacante directeursplaats van het bejaardentehuis St. Antoniushove kon aanvaarden.

Bij het gereedkomen van het Streekziekenhuis in Winterswijk in 1984 werd het St. Bonifaciusziekenhuis als zodanig opgeheven. De gebouwen bleven in gebruik als diagnostisch centrum, centrale school voor opleidingen in de gezondheidszorg in de Achterhoek en praktijkruimte voor fysiotherapie onder leiding van de heer Goede. Het oudste gedeelte, aan de Dijkstaat, werd omgebouwd tot een tiental appartementen voor particuliere bewoning. Momenteel (maart 2008) is het overige deel van de ziekenhuisgebouwen al grotendeels afgebroken in verband met de bouw van de 'Nieuwmarkt', een winkelcentrum en appartementen. Alleen het 'diagnostisch centrum' blijft voorlopig nog in functie totdat hiervoor plaats komt in het nieuw te bouwen 'Gezondheidscentrum' aan de Hagenstraat.

Met die laatste verhuizing zal er dan definitief een einde zijn gekomen aan meer dan 75 jaar ziekenzorg aan de Dijkstraat in Lichtenvoorde.

*De leegstaande ziekenhuisgebouwen in 2005 voordat de sloop zal plaatsvinden.
Foto: Frits van Lochem*

Archeologie in Lichtenvoorde

Opgraving Korte Rapenburgsestraat 5

Door Godfried Nijs

In 1991 werd aan de Rentenierstraat 4 (nu de Tuunte) voor het eerst de nederzettingsgracht van Lichtenvoorde aangetroffen tijdens een opgraving van de Archeologische Werkgroep Lichtenvoorde. In de jaren daarop volgde de gracht op verschillende plaatsen rond het oude centrum aangetroffen en onderzocht door de AWL. Vrij recent nog (in november 2005) kon de nederzettingsgracht worden getraceerd in de bouwput van de Hema aan de Korte Rapenburgsestraat.

Het beeld waar de gracht, die eens Lichtenvoorde heeft omgeven, heeft gelopen is inmiddels vrij compleet. Geen wonder dus dat we alert waren toen de bouwplannen aan de Korte Rapenburgsestraat 5 (Radio Engelbarts) bekend werden. Er was weinig twijfel: onder dit pand moest de nederzettingsgracht te vinden zijn.

Sinds de oprichting van de AWL is er op archeologisch gebied veel veranderd. We regelden in de jaren negentig een opgraving zelf in goed overleg met de grondeigenaar, de aannemer en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Tegenwoordig moet de uitvoerder, wanneer archeologische waarden bedreigd worden, onderzoek mogelijk maken. Dat is dan het werk van professionele archeologische bedrijven.

Gelukkig zag de gemeente het belang van deze locatie in en zo kon het gebeuren dat op vrijdag 7 september 2007 medewerkers van Syntegra Archeologie de schop in de grond zetten. Voor het eerst professioneel onderzoek naar de nederzettingsgracht van Lichtenvoorde.

Er werden twee sleuven aangelegd, vondsten verzameld en het profiel van de gracht ingemeten. De volledige breedte van de gracht werd niet aangetroffen.

Naar aanleiding van de resultaten van deze proefopgraving zou de AWL toestemming kunnen vragen om een vervolgonderzoek te doen. We hebben hier met name van afgezien omdat het gebouw dat op deze plek zal verrijzen niet onderkeldert wordt en gefundeerd op betonnen palen. Veel van het historische grachtprofiel zal dus voor de toekomst bewaard blijven.

Medewerkers van Syntegra Archeologie meten het grachtprofiel in een van de sleuven op. Rechts de Bleekwal.

Antoniuschool in Lievelede tijdens de Tweede Wereldoorlog

Door B. J. A. Marijnusse †

Van Ben Marijnusse kreeg de redactie een teruggevonden relaas van zijn vader toegestuurd. Dat gaat over de St. Antoniuschool in Lievelede in het laatst van de Tweede Wereldoorlog. Zijn vader was het hoofd in die tijd.

De tekst schetst een beeld van een periode die ouderen zich zullen herinneren als een bange en onzekere periode uit hun jeugd. Voor jongeren is het een verhaal van wat oorlog en vernieling eens op deze plaats aanrichtten. Voorzover we weten is het relaas niet eerder gepubliceerd.

Antoniuschool aan de Papendijk tijdens 1940-1945

De oorlogsomstandigheden hebben ook voor de school te Lievelede bijzondere moeilijkheden veroorzaakt. Aan de hand van de aangegeven punten kan ik het volgende meedelen ten opzichte van:

De gebouwen

Op 1 oktober 1944 viel een V1 in de buurt van de school. Nagenoeg alle dakpannen waren van hun plaats gerukt. Het leek wel of het dak geploegd was. Vele ruiten waren gebroken. Naar schatting zullen een 800-tal dakpannen eerstdaags door nieuwe moeten worden vervangen, doordat er nogal wat afgebroken stukken vertonen. De vernieling van dakpannen en ruiten werd voortgezet toen kort daarop een paar bommen vielen vlak bij de school. Zo spoedig mogelijk werd de aangebrachte schade zo goed mogelijk hersteld en dit was nog enige malen nodig aangezien de school niet ver van de spoorlijn is gelegen, een doelwit van de geallieerde vliegers, vooral in de winter van 1944/1945. Dikwijls is de school bezet geweest door Duitse troepen, voor het eerst in de winter van januari 1941. Ze bleven niet lang en bij hun vertrek bleek niets vernield te zijn. Boeken en leermiddelen bleven onaangeroerd gang, wc's en lokalen waren door hen voor hun vertrek gereinigd.

Later arriveerden teruggeslagen SS-troepen, die al bij Caen in Frankrijk gestreden hadden en hier kwamen "zur Erholung". Die waren niet zo mals. Gordijnen werden afgerukt en over het stro gelegd om op te lopen. De gesloten lessenaars opengebrouwen, een paneel uit een gesloten deur getrapt, natuurkundige instrumenten werden vernield en gestolen. Schriften en potloden verdwenen en werden geruild voor eten bij de boeren in de omgeving. De verzorging van het Duitse leger liet blijkbaar veel te wensen over. Behalve bij bezetting diende de zolder van de school nogal eens als schuilplaats voor onderduikers.

Als Nederlands militair moest een der leerkrachten zich melden voor krijgsgevangenschap te Apeldoorn. Quasi ging hij naar het station in Lievelede. Verder kwam hij niet en hij bleef de school trouw tot het einde van de oorlog. 's Nachts vaak slapend in een ondergrondse schuilplaats of verlaten kippenhok.

De overheidsvoorschriften werden zoveel mogelijk gesaboteerd. Collega Hulshof moest in het laatst van de oorlog in Zevenaar aan de verdedigingwerken gaan werken, zodat hij het onderwijs in een toerenbeurt aan de kinderen van de derde en vierde klas niet kon voortzetten. De beide onderwijzeressen hadden na september 1944 niet de moed hiernaar toe te komen. Ondergetekende kreeg bij herhaling uitstel van te moeten werken voor de Duitsers. Voor het laatst tot 1 april 1945. Op deze dag kwamen de Engelsen hier de vrijheid brengen. Tijdens de laatste oorlogswinter en daarna, toen de school werd opgeëist door het Rode Kruis, werd het onderwijs nog zo veel mogelijk voortgezet in een paar keukens op boerderijen, een kippenhok en op een hooizolder. Banken en borden werden daarheen getransporteerd.

De leerlingen

Een algemene verwildering en nervositeit viel bij de jeugd waar te nemen door de oorlogsomstandigheden.

De verboden boeken werden niet verwijderd. Zij werden voorzichtigshalve van een etiket voorzien: “Verboden boeken”, maar bleven op hun plaats, zodat ze door het personeel toch nog konden worden gebruikt. Wijzigingen werden er niet in aangebracht.

Ondanks dreigementen van het Hoofd der Duitse School in Winterswijk, een kind van Duitse nationaliteit van de school hier te verwijderen, bleef het kind, met goedvinden van de ouders, hier op school gaan. Het bleef bij een herhaalde bedreiging zonder dat uitvoering werd gegeven aan het dreigement van genoemd fanatiek heerschap. Zolang we nog kinderen van Duitse nationaliteit op school hadden, moesten we zeer voorzichtig zijn de politiek in de school te brengen. Het kwam ons ter ore, dat direct een aanklacht tegen ons zou worden ingediend, als we het zouden wagen iets ten nadele van de Duitsers te berde te brengen.

*De Antoniusschool in 1993.
Fotocollectie: G. Eppingbroek*

Straatbeelden van toen en nu

Door Frits van Lochem

Een wel bijzonder moment in de Rapenburgsestraat, de stoomtram, die zijn laatste rit maakt door Lichtenvoorde in 1953, waarschijnlijk op de 15e juni. De locomotief is daarom voorzien van vlaggen. Links in de deuropening van hun winkel in metaalwaren en huishoudelijke artikelen mevr. Tijdink en haar dochter Lena (later wethouder Lena Steentjes-Tijdink). Iets verder lopen de broers Theodorus en Hendrikus Tijdink. Foto: collectie V.O.L.

Hier links nog net iets zichtbaar de kaaswinkel van George Jansen, dan het bankkantoor van ABN/AMRO, geheel rechts café De Kruip en café annex slijterij van Ooijen en dan De Juwelier in het Marktvoordecoplex. Op de achtergrond de beide meest markante panden van de markt en de grote steen met de leeuw. Het linker pand is in 1902 gebouwd in Neo-Hollandse renaissance-stijl. Het rechtse is van ca.1905, gebouwd in Art-nouveau-stijl, ook wel Jugendstil genoemd.

Foto: Henk Hanselman

Tot ca. 1969/1970 stond hier 'Huize Silva', een fraai huis, gebouwd in de tweede helft van de 19de eeuw, vermoedelijk omstreeks 1865, in opdracht van de koopman Van den Bosch. Later heeft notaris Vos hier gewoond, die het iets terugliggende kantoorgedeelte rechts heeft laten bouwen. Hij overleed in 1920 maar zijn weduwe heeft er nog gewoond tot 1928. Van 1928 tot zijn overlijden heeft notaris Hensen er gewoond en gewerkt. Zijn weduwe stierf in 1968. Mevrouw Lien Waalder-Hogenkamp, die er tegenover woonde en de weduwe jarenlang verzorgd had, erfde ondermeer het huis van de weduwe als dank voor de verzorging. Het perceel werd daarna verkocht aan de Rabobank, die het huis liet slopen en er een nieuw kantoor bouwde.
Foto: collectie V.O.L.

De Rabobank, die er nu, sinds oktober 1970, op deze plek gevestigd is. Door latere verbouwingen is het oorspronkelijke gebouw niet meer herkenbaar. Rechts is nog een deel te zien van de oude monumentale treurbeuk. Dit is de enige boom die op het perceel is overgebleven van de fraaie tuin van het vroegere Huize Silva. De boom heeft nu een beschermde monumentale status.
Foto: Frits van Lochem

Huize Silva nog eens, van opzij gefotografeerd rond 1970. Het pand staat dan al leeg. De prachtige beuk op de voorgrond heeft de bouw van het bankgebouw niet lang overleefd. Foto: collectie H. van Aken

Een afbeelding van het oorspronkelijke bankgebouw rond 1970. Foto: Archief Rabobank

Het weer door de eeuwen heen en een expositie over de cycloon van 1927

Door Henny Bennink

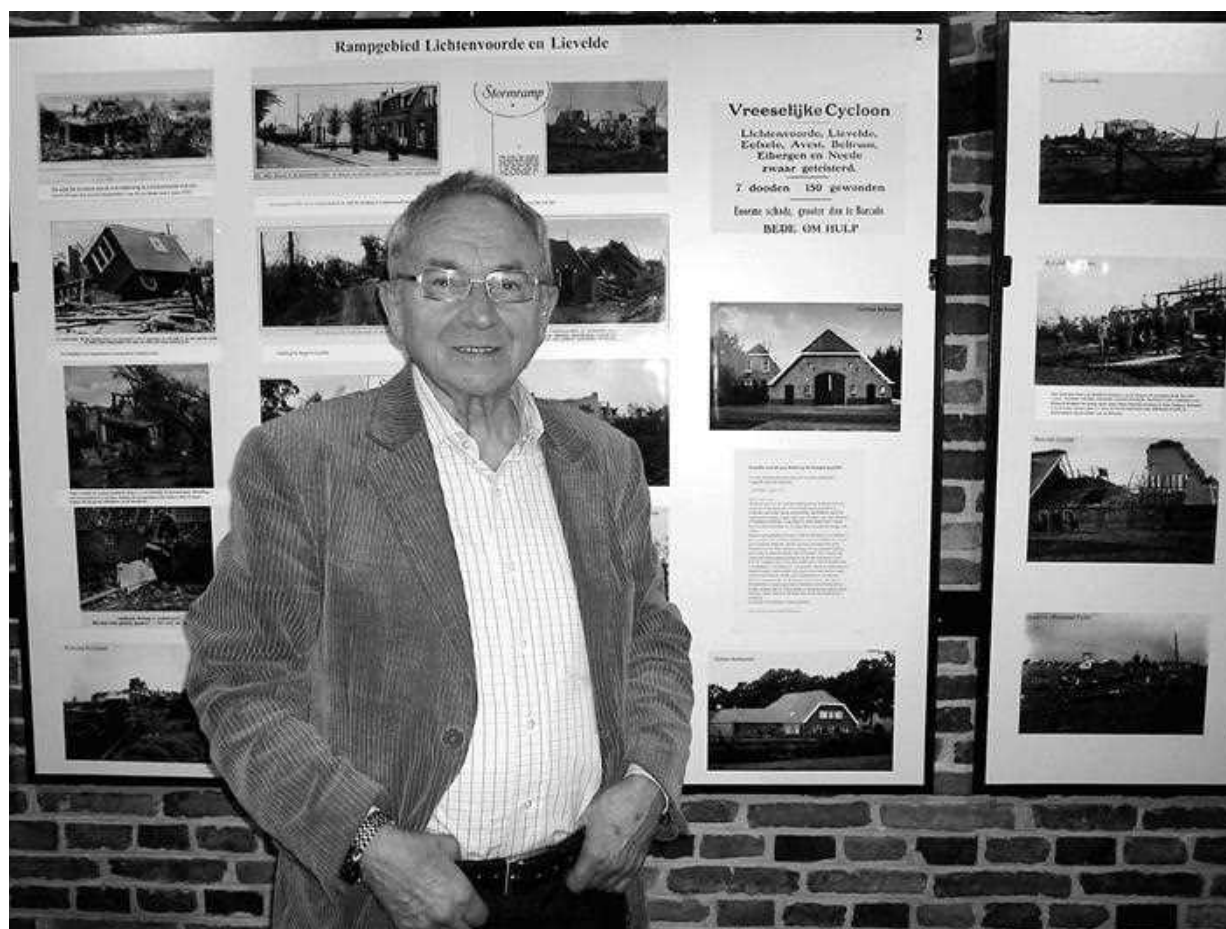
Inleiding

Zaterdagmiddag 20 oktober 2007. Tegen kwart voor twee stroomde 'De Daele', een van de zalen van Erve Kots in Lievelede, geleidelijk vol. Ongeveer tachtig personen waren gekomen voor de lezing van drs. Jan Buisman (*1925) uit Den Haag over het Nederlandse weer in de voorbije eeuwen. Theo Withag, bestuurslid van de Vereniging voor Oudheidkunde Lichtenvoorde (VOL), had hem daarvoor uitgenodigd.

De lezing diende tevens als prelude op de foto-expositie De cycloon van 1927, waar Gerrit Weenink naar had gevraagd en die door de werkgroep Expositie/lezingen van de VOL was uitgevoerd, eveneens in zaal De Daele.

Om de spreker nader voor te stellen: Buisman is de auteur van onder meer het veel geraadpleegde en in 1984 uitgebrachte boek Bar en Boos.

In de jaren dertig van de vorige eeuw woonde de auteur enige tijd in Borculo, in de buurt van het gemeentehuis. Op dit moment werkt Buisman in samenwerking met het KNMI aan een achtdeelige boekenserie Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen, waarin hij alle vanaf het jaar 763

Jan Buisman, voor één van de expositiepanelen in zaal De Daele van Erve Kots.
Foto: Frits van Lochem

Een van de panelen 'De Sint-Elisabethsvloed' in de nacht van 18 op 19 november 1421, in olieverf geschilderd door 'Meester van de Elisabethspanelen'. Dit in 1470 gemaakte paneel illustreert de doorbraak van de dijk bij Wieldrecht. De polder stroomt vol. Tientallen dorpen worden door het water verzwolgen. De overlevenden trokken naar Dordrecht. Daar kregen zij in de Grote Kerk een eigen altaar, waarvoor een halve eeuw later panelen met afbeeldingen van de ramp werden gemaakt. De panelen zijn te bezichtigen in het Rijksmuseum te Amsterdam.

opvallende weersomstandigheden gedetailleerd beschrijft. Hij is al gevorderd tot het zesde deel. De spreker werd ingeleid door Hans Tijdink, de voorzitter van de VOL.

De lezing

Buisman begon zijn lezing met op te merken dat de cycloon die Borculo in 1925 teisterde, en ook de cycloon die twee jaar later onder andere Lichtenvoorde, Lievelde, Eefsele, Beltrum, Avest, Haarlo, Neede en Olden-Eibergen trof, geen cyclonen waren, maar tornado's. Tussen beide weersverschijnselen bestaan nogal wat kenmerkende verschillen. De twee voornaamste verschillen: een cycloon ontstaat altijd boven het wateroppervlak. Een tornado daarentegen ontstaat uitsluitend boven het landoppervlak. Een cycloon bestrijkt boven water en - indien hij aan land komt - boven land een veel groter gebied dan een tornado. Bedraagt de diameter van een cycloon dikwijls honderden kilometers, die van een tornado reikt niet verder dan enkele honderden meters. Een overeenkomst van beide natuurverschijnselen is de vernietigende kracht die ze kunnen ontwikkelen. Thans wordt in de meteorologie meer en meer de benaming 'hoos' voor de tornado's boven land gebruikt. In het vervolg van dit artikel zullen wij als het over 1925 en 1927 gaat, evenwel het woord 'cycloon' blijven gebruiken, daarvoor is die term te veel ingeburgerd.

Na de twee genoemde cyclonen zijn er nog enkele hozen over ons land getrokken: de Veluwe (23 augustus 1950), Tricht, Oostmalle en de Westhoek (25 juli 1967), Ameland (11 augustus 1972), Maartensdijk (3 januari 1978), Moerdijk (6 oktober 1981) en Oldebroek (17 juli 1987). Verder liet de krasse tachtiger zijn gehoor weten dat er op het gebied van het weer door de eeuwen heen grote verschillen zijn geweest. Warme perioden werden afgewisseld door koude. De

*Winterlandschap met
schaatsenrijders van
Pieter Bruegel de Oudere.*

weerkundigen hebben daarvoor tot dusver nog geen eensluitende verklaring kunnen vinden. Heel veel over het weer is vastgelegd in een ‘uitgebreid gedifferentieerd archief’, nagelaten geschriften of werken van ontdekkings- en handelsreizigers, chroniqueurs/historiografen, landschapsschilders, adellijke personen, herenboeren, ambachtslieden en niet te vergeten de mensen die met betrekking tot hun werk afhankelijk waren van de weersgesteldheden. Al deze bronnen en combinaties ervan zijn voor Buisman van groot belang geweest voor het zo juist mogelijk vaststellen van het weer in de voorbije eeuwen. Ook in de toekomst gaat hij daar gebruik van maken. Successievelijk volgen hieronder in willekeurige volgorde enkele door Buisman genoemde voorbeelden.

Allerheiligenvloed

Deze hevige stormvloed vond plaats op 1 november 1570. Nadat de storm was uitgeraasd, stonden grote delen van Groningen, Friesland, Noord-Holland, de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden onder water. In Scheveningen werden hele straten door de combinatie wind en water weggevaagd. De overstromde delen van de twee noordelijke provincies konden met veel moeite op het water heroverd worden. Enkele gebieden langs de Noord-Hollandse kust en de Zeeuwse eilanden gingen voorgoed verloren. Het ontstaan van de Braakmankreek en het Axelse Gat in Zeeuws-Vlaanderen is ook een gevolg van deze stormvloed geweest. De Braakmankreek, iets ten zuiden van Terneuzen, staat nog in directe verbinding met de Westerschelde. Het Axelse Gat is inmiddels weer voor een belangrijk deel ingepolderd.

Tempeest

De Amsterdammer Hieronymus Sweerts schreef dat op woensdag 1 augustus 1674 een verschrikkelijke Tempeest (in deze context heeft dat woord de betekenis van een hevige stormwind) in Utrecht had huisgehouden. Veel gebouwen waren in puinhopen veranderd. Van de dom, bijvoorbeeld, werd een stuk van de kerk weggeslagen, het gedeelte van de toren tot aan het koor. In feite was het een explosie, veroorzaakt door grote drukverschillen binnen en buiten de kerk.

Sint-Elisabethsvloed

Een andere opgetekende storm, eigenlijk een drietal opeenvolgende stormen, namelijk die van 1404, 1421 en 1424, opgetekend in tal van annalen, is de Sint-Elisabethsvloed. De laatste van de drie heeft de kaart van Zuid-Holland een ander aanzien gegeven. De Grote Waard, een omdijkt gebied met daarin een dertigtal kleine kerkdorpen, ging geheel verloren. Opnieuw inpolderen is nadien uitgebleven, waardoor de Biesbos ontstond, nu een bijzonder waardevol natuurgebied.

De Kerstvloed

Tijdens de kerstdagen van 1714 ging de Noordzee door de stormwinden hevig te keer. Ter hoogte van Egmond sloegen de golven grote stukken duin weg. Het water en de wind kregen achter de duinen vrij spel. Een kerk en enkele huizenrijen juist achter de duinenrij verdwenen in de golven. Af en toe vinden passanten of badgasten nog wel eens een door het zeewater gladgeschuurde baksteen van een van die voormalige gebouwen.

De winter van 1794

Minder ver terug in de tijd, in december 1794, viel uit de geschiedkundige annalen op te maken, vvoor het op de zestiende van die maand al zeer streng. De aanhoudende vorst legde een dikke ijsvloer op de Hollandse wateren, waardoor er geen scheepvaart meer mogelijk was. Het Franse leger dat in Noord-Brabant lag, en daar bij wijze van spreken alles had kaalgevreten, had daar baat bij. Het kon op 10 januari 1795 ongehinderd over de bevroren rivieren naar het noordwesten oprukken, waardoor er een abrupt einde kwam aan de Republiek der Verenigde Nederlanden.

De boeken van tolgaarders en veerbazen

Dichtgevroren rivieren waren niet alleen vervelend voor de scheepvaart, maar ook voor anderen die

*Zo kan de cycloon die in 1927 over de Achterhoek trok, er uitgezien hebben.
Foto: fotocollectie Theo Withag.*

afhankelijk van open water waren, bijvoorbeeld de tolgaarders. Met lede ogen moesten de vijf-, zes-, en zeventiende-eeuwse tolgaarders toezien dat in een strenge winter de tol die zij voor hun heer moesten vergaren, met rasse schreden terugliep en uiteindelijk op het ‘nulpunt’ uitkwam.

Bij de veerbazen was het al niet veel beter. Bij iets meer dan lichte ijsgang moesten de houten ponten al uit de vaart worden genomen. Geen scheepvaart betekende in die tijd dat de tolgaarders en veerbazen weinig tot geen inkomsten hadden. Dat bleek uit de bewaard gebleven kasboeken die de tolgaarders hebben bijgehouden.

Landschapsschilders

De mensen die het penseel hanteerden, legden dikwijls gedetailleerde meteorologische momenten vast. Pieter Bruegel de Oudere (±1525-1569) heeft tamelijk veel landschappen uit de kleine ijstijd (1200-1800) geschilderd. Bijzonder bekend is zijn doek Winterlandschap met schaatsenrijders uit 1565, waarop hij het trage verloop van een winter in een onbeweeglijk en sprookjesachtig landschap vastlegde, enkel verlevendigd met kleine menselijke

figuurtjes en, hier en daar, groepen vogels. Het doek dat in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van België te Brussel hangt, beeldt bijzonder goed uit hoe streng die winter was. Zijn meest indrukwekkende schilderstukken met betrekking tot de weersgesteldheden in die tijd zijn de Twaalf Maanden, eveneens in 1565 gemaakt. Op zes grote panelen heeft hij die paarsgewijze geschilderd: december en januari, februari en maart, april en mei, juni en juli, augustus en september en oktober en november. Jammer genoeg is het paneel met de maanden april en mei verloren gegaan. De overgebleven panelen geven goed weer hoe het weer in dat jaar was. Ze hangen in New York, Praag en Wenen.

Pieter II de Jongere, bijgenaamd de 'Helse Bruegel', de oudste zoon van Bruegel de Oudere, heeft eveneens een aantal landschappen geschilderd.

Jan Bruegel I de Oudere, ook wel de 'Fluwelen Bruegel' genoemd, de tweede zoon van Bruegel de Oudere, muntte net als zijn vader en oudere broer uit in het schilderen van landschappen. Alle drie hebben ze door hun nagelaten doeken een steentje bijgedragen aan de hedendaagse determinering van de toenmalige weersgesteldheden.

Getijdenboeken

Iets eerder in de tijd, rond 1555, schilderde de miniaturist Simon Bening (±1483-1561) zijn befaamde miniaturen voor het Hennesy-getijdenboek. Door middel van dia's liet Buisman er enkele zien. Ze bevatten veel informatie voor klimatologen. Tevens kon vastgesteld worden, al is het een bijkomstigheid, dat de mensen van toen op sommige gebieden aanzienlijk minder kennis van natuurverschijnselen hadden dan die van nu, vooral de effecten ervan. Een boer die op het land had geoogst, bijvoorbeeld, liep onbekommerd met een zeis op zijn schouders door een vrij kaal landschap in gezelschap van nog iemand naar huis, terwijl in de verte een onweersbui kwam opzetten. Ze droegen wel hoeden of iets wat daarop leek. Dat moest ook wel in de oogsttijd, want het bood bescherming tegen de felle zon, waardoor een zonnesteek werd voorkomen.

Stormvloeden

Sterke verhogingen van het zeewater in combinatie met harde wind, stormvloeden genaamd, hebben door de eeuwen heen ons land regelmatig geteisterd. De vloed van 1717 was dramatisch, vooral in Groningen en Friesland. Daar waren de meeste van de ruim dertienduizend doden te betreuen. De laatste ernstige stormvloed was de februari-ramp van 1953. Deze ramp, die bij de ouderen nog vers in het geheugen ligt, ontstond door een combinatie van een nog niet eens maximale springvloed en een zware, langdurige noordwesterstorm, waardoor het water in de Zuid-Hollandse en Zeeuwse zeearmen zo hoog werd opgestuwd, dat sommige dijken het met grote kracht aangevoerde water niet konden keren en dientengevolge braken. Een aantal eilanden werd gedeeltelijk door het zeewater overspoeld. Enkele cijfers van die ramp: ruim achttienhonderd mensen vonden de dood, waarvan de meesten in het koude water verdronken. Ruim zeventigduizend mensen moesten uit het getroffen gebied worden geëvacueerd. Bijna vijftigduizend huizen en boerderijen stonden geheel of gedeeltelijk onder water, waarvan er zeker tienduizend onherstelbaar waren beschadigd.

Ook de veestapel had erg te lijden. Er verdronken twintigduizend koeien, twaalfduizend varkens, een kleine tweeduizend paarden, naar schatting 165.000 stuks pluimvee en ongeveer drieduizend stuks kleinvee (schapen, geiten). Tussen de honderddertig- en honderdveertigduizend hectare vruchtbare kleigrond werd met zeewater overspoeld en was dientengevolge enige jaren onvruchtbaar. Opmerkelijk detail in dezen: Rijkswaterstaat had al sedert 1937 studies verricht naar hoge waterstanden. Eens in de twee eeuwen, zo luidde zijn eindconclusie, kon aan de Nederlandse kust een extreem hoge waterstand voorkomen. Die conclusie heeft geleid tot het Deltaplan. Reeds in 1950 werd daarmee een begin gemaakt. Het eiland Voorne, bekend van de tuinbouw, werd voor het toekomstige wassende water beschermd door het Brielse Gat en de Botlek af te sluiten. De Brielse Maas werd daardoor een zoetwaterbekken waaruit Voorne voortaan voor de landbouw het zoetwater betrok, waaraan het daarvoor in droge zomers ernstig gebrek had geleden.

De verdere uitvoering van het Deltaplan was zo kostbaar, dat men in januari 1952 nog dacht aan een geleidelijke uitvoering ervan. Na de grote watersnood in de nacht van 31 januari op 1 februari 1953 besloot de regering resoluut om de werkzaamheden versneld uit te voeren. Er werd op 21 januari van dat jaar al een Deltacommissie geformeerd en geïnstalleerd, die terstond voorbereidingen trof voor het beschermen van de Zuid-Hollandse en de Zeeuwse eilanden. In recordtijd heeft die commissie haar werk voltooid. Haar bevindingen, de Deltawerken, zijn inmiddels uitgevoerd.

Oogst en brandstof

De meeste mensen in vroeger tijden – en nu nog - waren afhankelijk van het juiste weertype in de vier seizoenen, vooral met betrekking tot het bewerken van de landbouwgrond, waarvan vrijwel iedereen afhankelijk was. Misschien dat daarom de schilders en tekenaars bij voorkeur het landschap op het gebied van het weer in alle verschijningsvormen hebben uitgebeeld.

Als er een seizoen slecht verliep, bijvoorbeeld bij zware nachtvorsten in het voorjaar nadat er gezaaid was, dan had het meteen grote gevolgen voor de rest van het jaar, niet zelden levensbedreigende. De oogst was dan beduidend minder, waardoor de mensen in het najaar en de winter minder te eten hadden. Hetzelfde gold voor een te droge, warme zomer of een die te koud en nat was. Het toenmalige leven was er in hoofdzaak op gericht om de winter zo goed mogelijk door te komen, overleven dus. Het gemis aan brandstof had een soortgelijke uitwerking. Wie in de zomer geen voorraad brandstof had aangelegd, hout of turf, had in een strenge winter onvoldoende warmte.

Hulshof (Hegeman), Nieuwendijk, Lievelede

Boerderij van de familie Hulshof. Vrijwilligers zijn bezig met het bikken van stenen. Moeder Hulshof schenkt koffie in. Foto: fotocollectie Vereniging voor Oudheidkunde (V.O.L.)

Reiring - Kortbeek

*Deze puinhoop was eens de boerderij van de familie Reiring.
Foto: fotocollectie V.O.L.*

In 1674 was de winter dermate streng, dat op de Zuiderzee (voornamelijk zout water) een dikke laag ijs lag. Een van de schilders heeft daarvan een schilderij gemaakt; een stadsgezicht van Hoorn met de dichtgevroren Zuiderzee (thans IJsselmeer) op de achtergrond.

De winter van 1689 was een van de koudste in de geschiedenis. Hele gezinnen, hoofdzakelijk arme, vrozen dood. Het rijkere deel van de bevolking kwam daarentegen die winter tamelijk kommerloos door. Dat kon brandstof kopen, niet zelden van de arme sloebers.

Een goede zomer met op tijd regen en zon ging meestal gepaard met een overvloedige oogst, waardoor de lichamelijke conditie bij de mensen uiteraard toenam. Ziektes door gebrek aan voedsel bleven uit, met het gunstige gevolg dat de sterfgevallen in de winter en in het vroege voorjaar beduidend minder waren. Aan het tijdstip van de druivenoogst kon men zien hoe het weer in dat jaar was geweest. Vond de oogst in augustus plaats, dan was er sprake van een warme zomer. Was dat twee maanden later, dan had de zomer nogal wat te wensen overgelaten.

Ook de kwaliteit van de druiven hield een indicatie van het weer in. Waren de vruchten rond en vol, dan had de druivenstruik voldoende water en zon gehad, een goede zomer dus. Indien daarentegen de druiven klein waren, zuur van smaak en daarenboven ook nog aangetast door een of andere ziekte, dan was er een slechte zomer aan voorafgegaan.

Bovenstaande is maar een kleine greep uit datgene wat Buisman aan de aandachtig luisterende mensen heeft verteld.

Expositie over de cycloon

Een ooggetuige - op afstand - van de cycloon werkte op het land van de familie Te Koppele op boerderij 'Huusker' in Vragender. Hij vertelde dat het een warme namiddag was geweest. Het had pas ge-

*De Lievevelderweg in Lichtenvoorde, waar de cycloon zijn vernietigende werk begon.
Foto: fotocollectie Vereniging voor Oudheidkunde.*

onweerd, niet al te hevig. Na korte tijd klaarde het enigszins op. Plotseling zag hij boven Lichtenvoorde inktzwarte wolken, draaiend als een tol. Uit die wolkenmassa stak een brede, grijsachtige slurf. Het geheel, goed vergelijkbaar met een reusachtige inktzwam, bewoog zich draaiend in noordelijke richting. Tot zover het verhaal van de ooggetuige, een verhaal dat overeenkomt met de verhalen van andere mensen die het natuurverschijnsel hebben gezien.

De man werkte gewoon verder. Hij realiseerde zich wel dat er over Lichtenvoorde een schoer (onweersbui) trok, maar niet dat die paddenstoel over een brede strook dood en verderf zaaide. Pas later, na thuiskomst van zijn werk, werd hem dat duidelijk. Langzaam druppelden de berichten binnen. Een gedeelte van de Achterhoek, Twente en de verderop gelegen gebieden, bleken ernstig getroffen door een cycloon.

Theo Withag heeft met assistentie van Gerhard Eppingbroek en met medewerking van Ben Weenink daarover een prachtige foto-expositie ingericht. Die expositie was oneindig veel meer dan een impressie. Nauwgezet, goed de baan van de cycloon volgend, van het beginpunt de Lievevelderweg in Lichtenvoorde tot en met Neede, hebben zij met ruim honderdvijftig foto's de bezoeker een totaalbeeld gegeven. Velen ervan waren diep onder de indruk van het gebodene. Wij, die ook de expositie hebben bezocht en niet minder onder de indruk waren, transformeerden onze gevoelens die de foto's oproepen in navolgende woorden:

Nood, leed, rouw, en grote vertwijfeling. Zeven mensen verloren in de razende cycloon hun leven. Honderdvijftig mensen raakten gewond, van licht tot levensgevaarlijk. Een dag nadat de ramp zich had voltrokken, werd pas goed zichtbaar hoeveel schade er was aangericht. De eigenaren van de woningen, boerderijen of andere bouwwerken in het gebied waarover de cycloon had geraasd, konden onmogelijk op eigen kracht de geleden schade herstellen, daarvoor waren hun middelen ontoereikend. Er kwam hulp, heel veel hulp. Tientallen mannelijke vrijwilligers uit de omgeving boden in het getroffen gebied hun diensten aan, naoverhulp. Zij werden geholpen door de genietroepen. Alle mannen sorteerden zo goed als maar enigszins mogelijk was de nog bruikbare materialen van de omgewaaide gebouwen, bikten daarna de stenen of zaagden de ontwortelde bomen in mootjes. Na enkele maanden waren de meeste bouwplaatsen al weer opgeruimd, de bruikbare gebikte stenen netjes bij elkaar gebracht en het puin aan hopen gekruid; alles gebruiksklaar voor de herbouw of, voor wat betreft het puin, het erf of de wegen ermee te verharderen.

Hoe de mannen de stenen bikten, is op onderstaande foto duidelijk te zien. Deze foto is indertijd gemaakt op de puinhopen van de familie Hulshof aan de Nieuwendijk in Lieveelde. Herman Reiring (Kortbeek) in Lieveelde, dicht bij de spoorbaan, kreeg op 3 juni 1927 bezoek van

koningin Wilhelmina (1880-1962). Zij was in gezelschap van onder meer burgemeester Jan van der Laar (1876-1949) van Lichtenvoorde en de commissaris van de koningin in Gelderland. Enigszins hersteld van de schok, vertelde Reiring wat er twee dagen daarvoor was gebeurd. Wat hij tegen de koningin heeft gezegd, staat op bladzijde 13/14 van de door de VOL uitgegeven periodiek nummer 47

*Enkele belangstellenden tijdens de opening.
Foto: Henny Bennink.*

en op de bladzijden 21/23 van het in 2007 verschenen boek *In de baan van de windhoos*, uitgegeven door de Historische Kring Eibergen. Beide verhalen komen uit de NRC van 4 juni 1927. Prins Hendrik (1876-1934), echtgenoot van koningin Wilhelmina, bezocht hoofdzakelijk het zwaar getroffen Neede. Hij deed dat in gezelschap van onder meer Jan Kan (1873-1947), destijds minister van Binnenlandse Zaken. Prinses Juliana (1909-2004), een sociaal bewogen vrouw, bezocht eveneens het rampgebied. Zij bezocht voornamelijk Beltrum en Avest.

Zelfs ex-keizer Wilhelm II (1859-1941) en zijn tweede vrouw prinses Hermine van Schönauich-Carolath (1887-1947), die destijds in Doorn geïnterneerd waren, toonden hun medeleven met de bevolking. Zij mochten evenwel het getroffen gebied niet bezoeken.

Aan de kreet: 'Er moet hoogheid komen, hoogheid moet er komen,' door iemand in Lievelede geslaakt, naar men zegt de heer Weenink, is dus ruim gehoor gegeven.

Het was niet alleen de boerderij van Reiring die grote schade had opgelopen. Bij meerdere gebouwen in de baan van de hoos was dat het geval, onder andere bij de arbeiderswoningen aan de Lieveledeweg in Lichtenvoorde, waar de cycloon begon, de boerderijen Hulshof-Reinders, Beusink ('erve Eeftink'), en Klein Gebbink ('erve Diekman') in Lievelede en de boerderij van de familie Spiekker in Beltrum.

Hoe groot de schade is geweest komt mede tot uiting in een goed gedocumenteerd werkstuk van Lianne Huurneman uit Beltrum. Uit een van de door haar verzamelde staatjes, waar wij gebruik van mochten maken, waarvoor onze dank, blijkt dat er uit de gemeente Lichtenvoorde maar liefst 88 schadegevallen aan gebouwen bij het Nationaal Steuncomité Stormramp 1 juni 1927 waren binnengekomen, waarvan er 78 met een geldbedrag zijn gehonoreerd. Bij de bomen en boomgaarden was dat respectievelijk 34/23 en bij de roerende goederen 62/41. Cijfers die voor zichzelf spreken.

Dames uit de Achterhoek, onder wie een groep in klederdracht, trokken er met de collectebus opuit. Niet alleen in de naaste omgeving van het rampgebied, maar ook ver daarbuiten, tot zelfs in Amsterdam toe. Zij haalden veel geld op. Het getroffen gebied werd gul bedacht. Spoedig kon met het herstellen van de schade worden begonnen. Dat gebeurde ook.

De ramp van 1927 heet een vergeten ramp te zijn. Is dat zo? Ja en nee!

Bijna twee jaar eerder, op 10 augustus 1925, werd Borculo zwaar geteisterd door een cycloon. Het Gelderse stadje kwam enkele weken in het middelpunt van de belangstelling te staan. Radio en kranten versloegen het zeldzame natuurverschijnsel uitvoerig. Langzaam ebde de aandacht weg, waarna de wederopbouw van Borculo krachtig ter hand werd genomen.

De cycloon van 1927 kreeg eveneens de aandacht van de media, maar dat duurde aanzienlijk minder lang. De ramp was destijds wel *hot news*, dat wel, maar hij werd minder lang belicht dan die van Borculo. Dat is nu eenmaal zo. Er is altijd één eerste keer. Bovendien wilden de gedupeerden zo snel mogelijk hun vernielde opstallen herbouwen. Een goed jaar na dato hernam het geregelde leven in de zwaar getroffen streek zijn normale gang, ook al was nog lang niet alles hersteld.

Maar daarmee was het leed niet geleden. Er bleef veel psychische schade over, die een lange verwerkingstijd vergde, veel meer dan aanvankelijk werd gedacht. Verscheidene mensen zaten een paar weken later al met angst en beven binnen te wachten op het overtrekken van een onweersbui. Een man uit Beltrum was na de cycloon psychisch door de gebeurtenissen zo aangedaan, dat hij enige tijd in een inrichting moest worden behandeld. Hij was niet de enige. Er werden meer mensen ter behandeling opgenomen.

Nog erger was het gesteld met een vrouw van middelbare leeftijd. Ofschoon zij niet gewond was, droeg zij wel heel haar verdere leven een witte doek over haar hoofd. Niemand die haar kon overtuigen dat zij niet gewond was en de doek gerust kon afdoen.

Withag, Eppingbroek en Weenink zijn erin geslaagd om met veel grootformaat foto's van uitstekende kwaliteit, een kaart met daarop de baan en de koers van de cycloon, een dvd met beelden van enkele ooggetuigen die over de cycloon spraken en enkele kranten uit die tijd de ravage na de stormramp goed weer te geven. Daarenboven hadden zij naast bijna elke foto van een geheel of gedeeltelijk verwoest gebouw een foto na het herstel ervan bijgevoegd, waardoor het geheel goed herkenbaar was. De expositie werd een succes. Zij werd een paar keer met enkele weken geprolonged.

Verenigingsnieuws

Cursus genealogie voor beginners

Afgelopen seizoen hebben tien leden met veel plezier deelgenomen aan de cursus genealogie. Genealogie is beter bekend als stamboomonderzoek en heeft als doel het in kaart brengen van iemands voorouders. De enthousiaste reacties van de deelnemers over de cursus waren voor het bestuur aanleiding te besluiten ook dit najaar weer een cursus te organiseren. Daarom nu al een oproep aan leden die willen deelnemen zich bij de secretaris te melden want de cursus staat ook voor niet-leden open. Hebt u interesse om een onderzoek te doen naar uw voorouders maar heeft u eigenlijk geen idee hoe u te werk moet gaan, dan is deze cursus voor u geschikt. Een mogelijke opmaat naar een boeiende hobby!

In deze basiscursus van 10 lessen leert u hoe u een genealogisch onderzoek kunt opzetten, waar en hoe u gegevens kunt vinden en hoe u ze aantrekkelijk kunt presenteren. Enkele relevante geschiedkundige gebeurtenissen zullen worden besproken en de rol van computer en internet worden belicht. Belangrijk onderdeel van de cursus zal het bezoeken van archieven zijn. Na afronding van deze cursus is de cursist in staat om zelfstandig het genealogisch onderzoek voort te zetten en uit te breiden.

Korte inhoud van de cursus

1. Introductie, doel en begin van een onderzoek, begrippen stamreeks, kwartierstaat, genealogie, parenteel, wijze van nummering, presentaties.
2. Burgerlijke stand; geboorteakte, huwelijksakte en -bijlagen, overlijdensakte, bevolkingsregister, Registre Civiques. De wet bescherming persoonsgegevens, beperkte raadpleging.
3. Kerkelijke registers voor 1811 (DTB); ontstaan, doop- en trouwboeken, begraaf- en lidmaatregisters.
4. Overheidsregisters en toegangen na 1811; memories van successie, notariële akten, testamenten, akten van verkoop, transport en boedelscheiding, militieregisters, kadaster, emigratie.
5. Overheidsbronnen voor 1811; Leen- en verpondingsregisters, oudrechterlijke archieven, overige bronnen.
6. Genealogie en internet; Genlias, SARA, Achterhoeksarchief, Gelders Archief, Collectie SSHB, Genealogiedomein Baneman, Mormonen, sites van CBG en NGV.
7. Computerprogramma's; Progen, Gensdata Pro, Aldfaer, presentatiemogelijkheden..
8. Bezoek aan enkele archieven.

*Archivaris Henk Nijman met enkele cursisten in het Streekarchief te Doetinchem.
V.l.n.r. Herman Everink, Theo Withag, archivaris Henk Nijman en Berthe Brandeis.
Foto: Henk Hanselman*

Nadere informatie

Doelgroep: beginnende stamboomonderzoekers
Aantal cursisten: 10 personen
Aantal cursusmomenten: 10
Aanvang: najaar 2008
Prijs: ca. € 85,00 voor leden, voor niet-leden € 100,00.
Opgave bij de secretaris van de vereniging:
dhr. H.A.M. Everink, telf. 0544-373081.
e-mail: info@oudheidkundelichtenvoorde.nl

Ons zoekplaatje

Door Gerhard Eppingbroek

Geachte lezer, op het zoekplaatje uit periodiek nummer 55, de foto met de dames van het actiecomité voor verbetering van het kruispunt op de Zieuwentseweg kregen we twee reacties, één van de familie Van Uem en één van Tonny Holkenborg. Hartelijk dank!

We kregen van hen vier van de zes openstaande namen opgegeven.

Nummer 1: mevr. A. Grotenhuis-Kolkman, nummer 2: mevr. W. van Uem – Heming, nummer 3: mevr. Anne de Marie – van den Berg, nummer 5: mevr. Willemien Beerten – Hummelink (deze laatste is niet 100% zeker), nummer 7 was dus burgemeester van Bastelaar, zodat nu nog de nummers 4 en 6 open staan. Beste lezers bekijk ze nog eens goed!!

Ons nieuwe zoekplaatje is weer een persfoto, die we in 1994 van de journalist Willink uit Winterswijk mochten ontvangen en is van de hand van de heer Westerveld. Het is een foto gemaakt op 10 april 1976 bij de opening van een kleuterschool in Lichtenvoorde. Gaarne zouden we van u willen weten de namen van de kinderen en de leidster en welke school dit is.

De namen zijn:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Reacties graag aan: G.J.A. Eppingbroek, tel. 0543-515408

Adressen bestuur en contactpersonen Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

J.A.M. Tjink, Schatbergstraat 56, 7131 AS Lichtenvoorde. tel.: 0544-373123
Voorzitter

H.A.M. Everink, Lauwersdijk 5, 7137 ME Lievelede. tel.: 0544-373081
Secretaris

J. B.J. Ernst, Derde Broekdijk 2, 7132 EC Lichtenvoorde. tel.: 0544-379321
Penningmeester

F.A.M. Bonnes, Ludgerstraat 11, 7131 EX Lichtenvoorde. tel.: 0544-372491
Bestuurslid, werkgroep Streektaal, redactie periodiek

G.J.A. Eppingbroek Koekoekstraat 16, 7102 AZ Winterswijk. tel.: 0543-515408
Beheer fotoarchief, afgevaardigde in bestuur Staring Instituut

H.J. Hanselman Const. Huygensstraat 7, 7131 WG Lichtenvoorde. tel.: 0544-373108
Bestuurslid, bibliothecaris, redactie periodiek, genealogie

F.J. van Lochem, v.d. Meer de Walcherenstraat 10, 7131 EN Lichtenvoorde.
Bestuurslid, redactie periodiek tel.: 0544-374723

Th.G.F. Withag, Pastoor Sandersstraat 19, 7131 BT Lichtenvoorde. tel.: 0544-375517
Bestuurslid, beheer fotoarchief, excursies, lezingen, werkgroep Archeologie

G.A.Th.M. Nijs, Pastoor Sandersstraat 13, 7131 BT Lichtenvoorde. tel.: 0544-376947
Werkgroep Archeologie, homepage

Redactieadres

F.J. van Lochem, v.d. Meer de Walcherenstraat 10, 7131 EN Lichtenvoorde.
tel.: 0544- 374723

Oude nummers de Lichte voorde

H.J. Hanselman Const. Huygensstraat 7, 7131 WG Lichtenvoorde. tel.: 0544 373108

Contributie voor het lidmaatschap van de vereniging: € 20.

Internet:

Website Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde
www.oudheidkundelichtenvoorde.nl

E-mailadres Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde
info@oudheidkundelichtenvoorde.nl

Bank en giro

Postgiro:1007734 t.n.v.Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde
Banknummer: 3361.63.932 Rabobank Lichtenvoorde t.n.v.Vereniging voor Oudheidkunde te
Lichtenvoorde

Digitale bewerking
Henk Hanselman
2013